МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БАРАННІК РОМАН В'ЯЧЕСЛАВОВИЧ

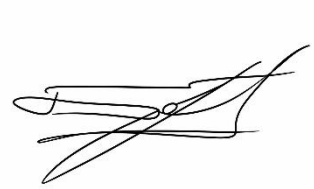

УДК 343.13:340.113(477)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ОЦІННИХ ПОНЯТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»

Реферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Ірпінь – 2026

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального права та процесу Державного податкового університету

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
дійсний член (академік) Національної
академії правових наук України,
заслужений юрист України
Нор Василь Тимофійович,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
професор кафедри кримінального процесу і криміналістики

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Удалова Лариса Давидівна,
Національна академія внутрішніх справ,
директор Навчально-наукового інституту післядипломної освіти

доктор юридичних наук, старший дослідник
Погорецький Микола Миколайович,
Національна академія Служби безпеки України,
директор Навчально-наукового інституту
інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій

Захист відбудеться «20» листопада 2026 року о 09^{00} на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 27.855.02 в Державному податковому університеті за адресою: 08205, Київська область, Бучанський р-н, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного податкового університету за адресою: 08205, Київська область, Бучанський р-н, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради **Ігор ГРИЦЮК**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Становлення та розвиток України як незалежної європейської держави відбуваються в умовах масштабних безпрецедентних безпекових, соціальних і правових викликів сучасності, що охоплюють практично всі сфери суспільного та правового життя. Численні соціальні трансформації, пандемія коронавірусу COVID-19 і повномасштабне вторгнення Російської Федерації стали чинниками потреби ухвалювати швидкі, але виважені правові рішення. Особливо гострими ці проблеми постають у кримінальному судочинстві: 2022 року кількість злочинів суттєво зросла, порівняно з попереднім періодом, на 12,8 %, а кількість особливо тяжких злочинів збільшилась з 13 199 випадків 2020 року до 105 559 2022 року, що становить зростання на 669,8 %. Така кількість злочинів суттєво підвищує навантаження на правоохоронну та судову системи, вимагаючи від кожного із елементів механізму досягнення завдань кримінального провадження бути злагодженим, гармонійним та адаптованим до реалій сьогодення.

В умовах правової реформи, євроінтеграційних процесів і дії особливих правових режимів, зумовлених збройною агресією, особливого значення набуває якість правозастосовної діяльності та забезпечення прав учасників кримінального провадження. Ефективність кримінального судочинства безпосередньо залежить від того, наскільки точно, послідовно й передбачувано суб’єкти правозастосування тлумачать і застосовують правові норми, зокрема ті, що містять оцінні поняття. КПК України, як і будь-який законодавчий акт, не може передбачити всіх можливих ситуацій, тому неминуче містить оцінні поняття – змістовно широкі, формально не визначені правові конструкції, що набувають конкретного змісту в процесі правозастосування.

Оцінні поняття є невід’ємним елементом кримінального процесуального законодавства, що зумовлює гнучкість правового регулювання та дає змогу враховувати індивідуальні обставини конкретного кримінального провадження. Водночас відсутність чітких критеріїв їхнього тлумачення породжує суб’єктивізм правозастосування, сприяє виникненню правових колізій і прогалин, а також створює ризики для дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження. Відхід від радянської державоцентричної правової моделі до сучасної людиноцентричної парадигми суттєво розширив коло суб’єктів оцінювання, проте одночасно поглибив проблему забезпечення передбачуваності та однаковості правозастосування.

Незважаючи на наукові розробки окремих аспектів застосування оцінних понять у праві, в українській правовій доктрині досі відсутнє комплексне дослідження оцінних понять у кримінальному процесуальному праві в їхньому системному взаємозв’язку з механізмом забезпечення прав учасників кримінального провадження. Водночас сама категорія “оцінні поняття” є самобутньою для вітчизняної правової науки та не має прямого відповідника в англомовній доктрині, де функціонально суміжними є поняття “vague legal terms”, “open-textured legal terms” та “evaluative judgement”, що обумовлює потребу в автентичному науковому осмисленні цього феномена.

Проблематику оцінних понять у праві досліджували: В. А. Біленко,

О. М. Ботнаренко, Д. К. Василяка, О. В. Веренкіотова, С. І. Вільнянський, Д. Л. Драч, М. М. Забарний, Е. М. Кісілюк, А. В. Коломійчук, Т. О. Коломоєць, В. М. Косович, Д. С. Кравчук, Т. О. Музика, К. М. Оробець, В. О. Рибалко, О. В. Степаненко, І. А. Тітко, О. В. Ус, О. В. Чебакова, С. М. Черноус, С. Д. Шапченко, О. О. Юхно та ін. Окремі аспекти кримінального процесуального права, механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження, тлумачення правових норм, суддівської дискреції та правової доктрини були предметом наукових розробок таких учених: Н. Р. Бобечко, І. В. Гловюк, В. О. Гринюк, М. С. Іванов, О. В. Капліна, М. І. Козюбра, А. М. Колодій, О. П. Кучинська, В. Т. Маляренко, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, С. А. Паршак, М. А. Погорецький, М. М. Погорецький, С. П. Погребняк, Є. Ю. Полянський, П. М. Рабінович, Д. Б. Сергєєва, Д. В. Сімонович, Д. О. Скрипник, С. М. Тарасюк, В. В. Топчій, О. О. Торбас, Л. Д. Удалова, Т. Г. Фоміна, М. Є. Шумило, О. О. Юхно, Ю. В. Циганюк, О. Г. Яновська та ін.

Визнаючи значущість проведених цими вченими наукових досліджень, доводиться констатувати, що питання оцінних понять у кримінальному процесуальному праві в їхньому взаємозв'язку з механізмом забезпечення прав учасників провадження залишаються недостатньо дослідженими й потребують комплексного наукового осмислення. Фрагментарність наукових розробок, відсутність уніфікованих підходів до тлумачення та застосування оцінних категорій у практиці органів досудового розслідування, прокуратури й суду, а також недостатність доктринального осмислення цього феномена обумовлюють актуальність і суспільно-практичну значущість обраної теми дослідження. Відтак постала важлива теоретико-прикладна проблема, вирішення якої сприятиме підвищенню якості правосуддя, забезпеченню правової визначеності й ефективному захисту прав і свобод людини в кримінальному провадженні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дослідження відповідає пріоритетним напрямам наукових досліджень і науково-технічних розробок, зокрема: Цілям сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Національній стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021); Комплексному стратегічному плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023); позиціям Кіотської декларації щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права (Чотирнадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Кіото, Японія, 2021 р.).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Державного податкового університету від 29 червня 2026 року (протокол № 20).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження – здійснити комплексний теоретико-правовий аналіз оцінних понять у кримінальному процесуальному праві України, розкрити їх сутність, функціональну роль і механізм застосування у взаємозв'язку з механізмом забезпечення прав учасників кримінального провадження, а також сформулювати пропозиції щодо вдосконалення законодавства та правозастосовної практики.

Для досягнення поставленої мети визначено такі *завдання*:

– з'ясувати стан наукової розробки теми та визначити методологічні засади дослідження оцінних понять у кримінальному процесуальному праві;

– сформулювати авторське визначення оцінних понять у кримінальному процесуальному праві та провести їх класифікацію;

– дослідити стан розробки категорії "оцінні поняття" в українській і зарубіжній правовій доктрині та встановити її співвідношення із суміжними поняттями англомовної правової традиції;

– дослідити взаємозв'язок оцінних понять із механізмом забезпечення прав учасників кримінального провадження та визначити функціональні форми їхньої взаємодії;

– розкрити механізм функціонування оцінних понять у кримінальному провадженні через призму діяльності суб'єктів правотворчого, правозастосовного та юрисдикційного рівнів;

– дослідити особливості застосування оцінних понять органами досудового розслідування, прокурором, стороною захисту, потерпілим і судом;

– встановити роль принципів права, правосвідомості та людської гідності в тлумаченні та застосуванні оцінних понять у кримінальному провадженні;

– з'ясувати взаємозв'язок оцінних понять з правовими колізіями та прогалинами в кримінальному процесуальному праві; визначити роль правової доктрини у формуванні критеріїв їхнього застосування;

– провести порівняльно-правовий аналіз застосування оцінних понять у системах загального та континентального права;

– визначити роль практики ЄСПЛ і Конституційного Суду України у формуванні стандартів допустимості та застосування оцінних понять;

– визначити напрями оптимізації застосування оцінних понять у кримінальному процесі з урахуванням сучасних технологій, юридичної освіти й наукового розвитку;

– сформулювати пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з тлумаченням і застосуванням оцінних понять у кримінальному провадженні в їхньому взаємозв'язку з механізмом забезпечення прав учасників кримінального провадження.

Предметом дослідження є забезпечення прав учасників кримінального провадження під час застосування оцінних понять у кримінальному процесі України.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, що забезпечили отримання достовірних та науково обґрунтованих результатів.

Діалектичний метод забезпечив вивчення оцінних понять у взаємозв'язку з іншими правовими явищами, зокрема з механізмом правового регулювання, механізмом забезпечення прав і свобод особи, правовими колізіями та прогалинами. Системно-структурний метод дав змогу розкрити ієрархічну структуру механізму функціонування оцінних понять через систему суб'єктів правотворчого, правозастосовного та юрисдикційного рівнів. Герменевтичний метод застосовувався

для з'ясування змісту оцінних понять, закріплених у нормативно-правових актах і судовій практиці. За допомогою порівняльно-правового методу виявлено особливості застосування оцінних понять у системах загального та континентального права, а також встановлено співвідношення вітчизняних оцінних категорій із суміжними поняттями англомовної правової доктрини. Метод case study використовувався для глибокого аналізу окремих прецедентних рішень ЄСПЛ і Конституційного Суду України. Формально-юридичний метод застосовувався під час аналізу норм КПК України, практики судів і рекомендацій міжнародних інституцій. Застосування аксіологічного підходу забезпечило визначення ціннісної сутності оцінних понять та їхнього значення для забезпечення справедливого правосуддя.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені дані проведеного соціологічного опитування 73 суддів, 96 прокурорів, 159 слідчих, 71 дізнавача та 103 оперативних працівників у Запорізькій і Дніпропетровській областях, офіційні статистичні дані Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, аналітичні матеріали Верховного Суду, Європейського суду з прав людини, матеріали нормативно-правового, науково-публіцистичного й аналітичного характеру щодо забезпечення прав учасників кримінального провадження під час застосування оцінних понять у кримінальному процесі України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням оцінних понять у кримінальному процесуальному праві в системному взаємозв'язку з механізмом забезпечення прав учасників кримінального провадження. Наукова новизна роботи конкретизується в таких положеннях:

вперше:

– сформульовано авторське визначення оцінних понять у кримінальному процесуальному праві як закладених у правових термінах змістовно широких і формально не визначених понять, які набувають конкретизації та уточнення в процесі інтелектуального аналізу й оцінювання контексту конкретних обставин справи чи правовідносин, що здійснюється суб'єктом правозастосування на підставі його дискреційних повноважень і може передбачати варіативність правових наслідків чи змістовних характеристик для об'єктів правозастосування; змістовний обсяг оцінного поняття представлено у формі рамки з верхніми та нижніми межами, у межах якої суб'єкт правозастосування на власний розсуд вирішує, наскільки зміст поняття корелює з конкретними фактичними обставинами;

– здійснено комплексну порівняльну характеристику категорії "оцінні поняття" у вітчизняній і зарубіжній правовій доктрині та встановлено, що ця категорія є самобутньою для вітчизняної правової науки й не має прямого відповідника в англомовній доктрині, де функціонально суміжними є поняття "vague legal terms" (невизначені юридичні поняття), "open-textured legal terms" (юридичні поняття з відкритою текстурою) та "evaluative judgement" (оцінне судження), в яких оцінний елемент є лише одним із декількох складових змісту, а не визначальною ознакою; обґрунтовано потребу в інтеграції вітчизняної доктрини оцінних понять у міжнародний науковий дискурс;

– виявлено й систематизовано п'ять функціональних форм взаємодії оцінних

понять з механізмом забезпечення прав учасників кримінального провадження та встановлено чотири системні виміри їхньої вбудованості в кримінально-процесуальний механізм: структурний, нормативний, функціональний та епістемологічний; доведено, що оцінні поняття є не недоліком законодавчої техніки, а об'єктивно необхідним елементом нормативного регулювання, наявність якого підтверджується всім ходом історичного розвитку кримінально-процесуального законодавства;

– розроблено трирівневу ієрархічну модель механізму функціонування оцінних понять у кримінальному провадженні, що охоплює: правотворчий рівень (Верховна Рада України, Конституційний Суд України, ЄСПЛ), який формує нормативний "каркас" оцінних понять; правозастосовний рівень (слідчий, дізнавач, прокурор), що здійснює первинну конкретизацію; юрисдикційний рівень (слідчий суддя, суди), який виконує контролювальне та фінальне оцінювання, легітимізуючи або коригуючи первинні висновки; встановлено виражену векторність ієрархії конкретизації – від абстрактності законодавчого положення до абсолютної конкретності вироку;

– досліджено ієрархічну систему процесуального розсуду органів досудового розслідування та прокуратури: дискреція слідчого / дізнавача визначена як практично-оперативна, дискреція керівника органу досудового розслідування – як організаційно-контрольна, дискреція прокурора – як стратегічно-владна; встановлено, що некоректним є твердження про можливість розширення відкритої логічної структури оцінного поняття суб'єктом правозастосування – нові суттєві ознаки може встановити виключно законодавець, тоді як нові фактичні форми прояву явища є лише різновидами його реалізації;

– обґрунтовано концептуальне положення про те, що оцінні поняття є не допоміжним, а концептуальним ядром змагального кримінального процесу, оскільки кожне оцінювання обвинувачення повинно зустрічати рівноцінну контраргументацію сторони захисту; визначено специфічний процесуальний статус потерпілого як суб'єкта застосування оцінних понять, чиє оцінювання обумовлене безпосереднім суб'єктивним досвідом настання шкоди;

– обґрунтовано подвійну функцію людської гідності в системі тлумачення та застосування оцінних понять: як інструменту обмеження (результат трактування оцінного поняття не може суперечити людській гідності як базовому праву особи) та як якісного орієнтиру правозастосування, що визначає верхні й нижні межі допустимого розсуду; встановлено подвійну природу принципу розумних строків – він одночасно є стандартом для оцінювання застосування інших оцінних понять і сам виступає оцінним поняттям, що підлягає самостійній верифікації;

– розроблено та запропоновано нову редакцію статті 2 КПК України, що розмежовує ціль і завдання кримінального провадження як самостійні орієнтири для тлумачення та застосування оцінних понять: ціллю визначено захист особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, а серед завдань – охорону прав учасників, забезпечення повного й неупередженого розслідування, недопущення обвинувачення невинуватих, запобігання необґрунтованому процесуальному примусу та гарантування належної правової процедури;

– встановлено й систематизовано сім взаємопов'язаних функцій практики Європейського суду з прав людини щодо оцінних понять у кримінальному процесі:

інтерпретаційну (надання змістовних критеріїв), гарантійну (покладення на державу обов'язку забезпечення стандартів), уніфікаційну (гармонізація національної судової практики), коригувальну, або трансформаційну (формування державної політики у сфері правосуддя через пілотні рішення), освітньо-методичну (підвищення правової культури), контрольну (оцінювання відповідності національної практики конвенційним стандартам) і функцію каталізатора правової визначеності (вироблення орієнтирів для тлумачення відкритих законодавчих формулювань);

– обґрунтовано потребу у формуванні спеціальної галузевої доктрини оцінних понять кримінального процесуального права України як цілісної наукової концепції із систематизованим каталогом оцінних понять, доктринальними критеріями їхнього змісту та методологією застосування; визначено три взаємопов'язані вектори оптимізації: сучасні технології (штучний інтелект із п'ятьма інституційними запобіжниками), юридична освіта й наукова доктрина.

удосконалено:

– класифікацію оцінних понять у кримінальному процесуальному праві за чотирма підставами: залежно від цільової спрямованості – на ті, що потребують простого оцінювання, та ті, застосування яких вимагає глибокого аналізу всієї сукупності фактичних даних; за правовим наслідком застосування – на ті, що встановлюють варіативність прав, варіативність обов'язків або можливість виникнення як прав, так і обов'язків; залежно від кола осіб – на загальні та спеціальні (що застосовуються до визначеного кола осіб: народних депутатів, адвокатів, неповнолітніх тощо – в межах особливих порядків провадження); за змістовним спрямуванням – на кількісні (орієнтовані на числові дані) та якісні (орієнтовані на абстрактні характеристики);

– розуміння ієрархії правових механізмів у юриспруденції: встановлено підпорядковану послідовність від правового механізму – через механізм правового регулювання та механізм забезпечення прав і свобод – до механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження як його галузевої конкретизації; доведено, що в структурі цього механізму можуть виділятися специфічні підмеханізми залежно від стадії кримінального провадження або набутого учасником процесуального статусу; показано, що ефективність механізму визначається не лише юридичними, а й соціально-економічними чинниками;

– розуміння взаємозв'язку оцінних понять із правовими колізіями та прогалинами в кримінальному процесуальному праві: обґрунтовано подвійну природу цього зв'язку – з одного боку, оцінні поняття здатні бути каталізатором правових колізій через притаманну їм двозначність, яка може призводити до розбіжностей у тлумаченні різних суб'єктів правозастосування аж до виникнення фактичної колізії за відсутності формальної суперечності між нормами; з іншого боку, належно сконструйовані оцінні поняття виконують превентивну функцію щодо прогалин, забезпечуючи гнучкість регулювання в ситуаціях, не передбачених законодавцем;

– характеристику ролі правової доктрини у формуванні критеріїв тлумачення та застосування оцінних понять через чотири взаємопов'язані функції: інтерпретаційну (формування концептуальних рамок для розуміння оцінних понять), наповнення нормативного змісту (вироблення конкретних критеріїв там, де закон

принципово мовчить), систематизації та уніфікації (подолання роздробленості правозастосовної практики через формування спільних стандартів) і прогностичну (моделювання перспективних підходів у сферах, де нормативне регулювання ще не сформувалося); виявлено системні проблеми доктринального впливу: конкуренцію наукових позицій, відсутність механізму обов'язковості, ризик доктринального відставання від реформованого законодавства;

– характеристику моделі оцінювання допустимості оцінних понять Конституційного Суду України: встановлено, що КСУ застосовує багатовимірний підхід, за якого оцінні поняття не відкидаються апріорі, а перевіряються через призму їхнього впливу на конституційні гарантії; ключовим орієнтиром є принцип правової визначеності: ясність норми, передбачуваність правових наслідків, наявність процедурних і часових меж реалізації повноважень, недопущення свавільного втручання; диференційовано вимоги залежно від інтенсивності втручання в права – чим суттєвіше втручання, тим суворіші вимоги до визначеності; встановлено, що оцінне поняття є неприпустимим, якщо воно поєднується з автоматичним механізмом реалізації, що унеможливлює індивідуальне оцінювання обставин;

– порівняльно-правову характеристику застосування оцінних понять у системах загального й континентального права на прикладі США, Франції та Німеччини: доведено, що надмірне обмеження суддівської дискреції призводить до негнучкості й несправедливості, тоді як надмірна свобода створює ризики суб'єктивізму; обґрунтовано, що оптимальний підхід – встановлення чітких рамок для прийняття рішень – забезпечує баланс між потребою в дотриманні закону та врахуванням унікальних обставин кожної справи; показано, що трактування оцінних понять ґрунтується на соціальних нормах і цінностях, що робить їх предметом як наукових досліджень, так і реформаторських ініціатив;

дістали подальшого розвитку:

– положення про роль принципів верховенства права та законності як реальних змістовних орієнтирів під час тлумачення та застосування оцінних понять у кримінальному провадженні: встановлено, що ці принципи не лише обмежують розсуд, а й позитивно спрямовують його, формуючи системний і послідовний підхід до пізнання змісту оцінних понять; водночас підтверджено, що складність кримінального провадження є об'єктивною, а обмеженість ресурсів органів, які здійснюють провадження, зумовлює нерівномірність правозастосовної практики стосовно різних проваджень;

– уявлення про правосвідомість суб'єкта правозастосування як своєрідний "фільтр", через який здійснюється тлумачення та застосування оцінних понять: доведено, що від рівня правосвідомості безпосередньо залежить якість правозастосовної діяльності, оскільки вона забезпечує баланс між формальними вимогами права та морально-ціннісними орієнтирами суспільства; обґрунтовано, що на правосвідомість може здійснюватися цілеспрямований позитивний вплив через систематичну фахову освіту та вдосконалення суб'єктів правозастосування;

– розуміння судової діяльності як фінальної та завершальної стадії конкретизації правової норми, на якій абстрактна законодавча можливість трансформується в юридичну реальність, набуваючи ознак дефінітивності й імперативності: суд є остаточним "наповнювачем" змісту оцінних понять, реалізуючи

верифікаційну функцію як незалежний арбітр, що здійснює ревізію оцінної діяльності суб'єктів досудового розслідування, усуває обвинувальний ухил і забезпечує правову передбачуваність; межі судового розсуду під час застосування оцінних понять обмежені стандартом доказування "поза розумним сумнівом" і вимогою правової визначеності (lex certa);

– підходи до визначення конкретних заходів забезпечення єдності та об'єктивності в застосуванні оцінних понять органами досудового розслідування й прокуратурою: запропоновано доповнити статтю 36 КПК України нормою про обов'язок прокурора детально обґрунтовувати застосування кожного оцінного поняття з посиланням на конкретні фактичні обставини справи; обґрунтовано доцільність створення в Офісі Генерального прокурора постійної робочої групи з аналізу застосування оцінних понять і розроблення спеціального Методичного кодексу прокурора;

– розуміння ролі практики ЄСПЛ у формуванні стандартів застосування оцінних понять в Україні: встановлено фрагментарність системної імплементації – формальні посилання на рішення ЄСПЛ без належного застосування виражених у них принципів, недостатня аргументованість судових актів, нерівномірність правозастосування; сформульовано шість рекомендацій щодо системної імплементації, зокрема нормативну конкретизацію найбільш уживаних оцінних понять у спеціальному глосарії до КПК України або через пряму відсилку до усталеної практики ЄСПЛ та інституційне закріплення обов'язковості врахування рішень ЄСПЛ під час тлумачення оцінних понять через узагальнення судової практики Верховним Судом;

– підходи до оптимізації застосування оцінних понять через три взаємопов'язані вектори: сучасні технології, юридичну освіту та наукову доктрину; визначено, що штучний інтелект може посилити послідовність застосування оцінних понять як аналітичний інструмент систематизації судової практики й виявлення закономірностей, однак персональна відповідальність за процесуальні рішення та їхнє мотивування не може бути перенесена на технічні системи без загрози процесуальним гарантіям; встановлено п'ять інституційних запобіжників застосування ШІ в кримінальному процесі: прозорість, пояснюваність алгоритмів, контроль користувача, недискримінаційність і процедурна можливість сторін оспорювати коректність алгоритмічних висновків.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дисертаційного дослідження мають як теоретичне, так і прикладне значення та можуть бути використані в:

– *сфері правотворчості* – обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення статті 2 КПК України та нормативної конкретизації найбільш уживаних оцінних понять можуть бути використані в законодавчій діяльності та під час підготовки змін до кримінального процесуального законодавства (лист-відповідь від Апарату Верховної Ради України та Комітету ВР України з питань правоохоронної діяльності від 26.02.2026 за № 49268Б-1-02.2026/41793);

– *сфері правозастосування* – сформульовані критерії та методологічні орієнтири тлумачення й застосування оцінних понять можуть використовуватися слідчими, прокурорами, слідчими суддями та суддями (лист-відповідь від

секретаріату Вищої Ради правосуддя від 21.04.2026 за № 7633/0/9-26; акт впровадження від Ради адвокатів Запорізької області від 03.04.2026 за № 13);

– *науково-дослідній сфері* – положення дисертації поглиблюють теоретичні уявлення про природу оцінних понять у кримінальному процесуальному праві та можуть слугувати основою для подальших наукових досліджень;

– *освітньому процесі* – матеріали дисертації можуть використовуватися у викладанні дисциплін "Кримінальний процес", "Кримінально-процесуальне право", "Теорія права" та відповідних спецкурсів у вищих юридичних навчальних закладах (акт впровадження в навчальний і науково-дослідний процес юридичного факультету Запорізького національного університету від 01.05.2026).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

У науковій статті "Mechanism for ensuring the rights of participants in criminal proceedings : balance of socio-economic and legal factors", опублікованій спільно з O. Kostiuchenko, L. Dunaievska, автором обґрунтовано значення оцінних понять у формуванні балансу між соціально-економічними та правовими чинниками в механізмі забезпечення прав учасників кримінального провадження, визначено їх роль у забезпеченні ефективності та справедливості правозастосування.

У науковій статті "Artificial intelligence as a tool for applying evaluative concepts in criminal proceedings: legal and economic aspects", опублікованій спільно з O. Balatska, O. Holovko, автором здійснено аналіз можливостей застосування штучного інтелекту як інструменту інтерпретації та конкретизації оцінних понять у кримінальному провадженні, обґрунтовано його вплив на забезпечення єдності правозастосування та баланс між ефективністю і гарантіями прав людини.

У науковій статті "Foreign Experience of Illegal Import/Export of Medicinal Drugs: Administrative Legal and Criminal Legal Aspects", опублікованій спільно з V. Nehodchenko, M. Pochtovyi, V. Polovnikov, A. Shapovalova, автором здійснено аналіз застосування оцінних понять у правовому регулюванні протидії незаконному обігу лікарських засобів, обґрунтовано їхнє значення для кваліфікації правопорушень і забезпечення єдності правозастосування.

У науковій статті "Забезпечення прав учасників кримінального провадження: до питання застосування оціночних понять", опублікованій спільно з Д. А. Лях, автором здійснено наукове обґрунтування впливу оцінних понять на забезпечення прав учасників кримінального провадження, визначено проблеми їхнього застосування та запропоновано підходи до їхньої конкретизації в правозастосовній практиці.

У науковій статті "Теоретичні аспекти зв'язку оціночних понять і механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження", опублікованій спільно з О. П. Кучинською, автором обґрунтовано теоретичний зв'язок оцінних понять із механізмом забезпечення прав учасників кримінального провадження, їх роль як інструменту реалізації процесуальних гарантій.

У науковій статті "Практика Європейського суду з прав людини як орієнтир у застосуванні оціночних понять", опублікованій спільно з О. П. Кучинською, автором

здійснено аналіз практики Європейського суду з прав людини як джерела формування підходів до застосування оціночних понять, обґрунтовано її роль у забезпеченні єдності правозастосування та дотриманні стандартів прав людини в кримінальному процесі.

У науковій статті “Legal and socio-psychological means to address child delinquency and ensure their rights in criminal proceedings”, опублікованій спільно з I. Basysta, O. Balynska, O. Kuchynska, B. Shchur, автором визначено особливості застосування оцінних понять у діяльності суб’єктів кримінального провадження під час протидії неправомірній поведінці неповнолітніх та обґрунтовано їхнє значення для забезпечення процесуальних гарантій.

Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові статті, в дисертації не використовувалися. Для аргументації окремих положень дисертації використовувалися наукові праці інших учених, на які зроблено посилання.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на кафедрі кримінального права та процесу Державного податкового університету, а також були представлені на 13 міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: 8th International scientific and practical conference “Perspectives of contemporary science: theory and practice” (Lviv, Ukraine, September 16–18, 2024); 7th International scientific and practical conference “Global trends in science and education” (Kyiv, Ukraine, July 28–30, 2025); 13th International scientific and practical conference “Science and technology: challenges, prospects and innovations” (Osaka, Japan, August 14–16, 2025); II Всеукраїнська науково-практична конференція “Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану” (м. Кропивницький, ДонДУВС 07 жовтня 2025 року); Всеукраїнська науково-практична конференція “Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах” (м. Дніпро, ДДУВС, 31 жовтня 2025 року); Всеукраїнська науково-практична конференція “Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів” (м. Запоріжжя, ЗНУ, 24 жовтня 2025 року); Всеукраїнська науково-практична конференція “Актуальні проблеми правової науки та правоохоронної діяльності” (м. Запоріжжя, 22 грудня 2025 року); VII Міжнародна науково-практична конференція “Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу” (м. Київ, КНДІСЕ, 10 грудня 2025 року); Міжнародна науково-практична конференція “Реформування правоохоронних органів в Україні: актуальні питання та перспективи” (м. Львів – м. Торунь, Науково-дослідний інститут публічного права, 5 лютого 2026 року); Міжнародна науково-практична конференція “Сучасне кримінальне право України: конституційний, міжнародно-правовий та порівняльно-правовий виміри” (м. Київ, ННІ права КНУ імені Тараса Шевченка, 20 лютого 2026 року); X Міжнародна науково-практична конференція “Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти” (м. Дніпро, ДДУВС, 16 березня 2026 року); II Міжнародна науково-практична конференція викладачів, аспірантів, докторантів та молодих вчених “Юридична наука: проблеми та шляхи їх вирішення” (м. Київ, ПВНЗ “Європейський університет”, 5 березня 2026 року); III Всеукраїнська науково-практична конференція “Криміналістика та судова

експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку" (м. Київ, ДНДЕКЦ МВС, 22 травня 2026 року).

Публікації. Основні наукові результати дисертації викладені в 49 публікаціях, серед яких 27 статей, опубліковані в наукових фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, 3 публікації в наукових виданнях Web of Science Core Collection/Scopus, 13 тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, та 6 публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, що містять вісімнадцять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 477 сторінок, з них основний текст – 394 сторінки, список використаних джерел – 50 сторінок (406 найменувань) та 9 додатків на 33 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, з'ясовано зв'язок роботи з науковими програмами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, подано відомості про апробацію та публікації.

Розділ 1 "Теоретико-правові основи оцінних понять у реалізації механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження" містить чотири підрозділи та присвячений з'ясуванню правової природи оцінних понять, передумов їхнього виникнення й розвитку, а також визначенню їхнього місця в механізмі забезпечення прав учасників кримінального провадження.

У підрозділі 1.1 "Оцінні поняття в кримінальному провадженні: визначення, види, класифікація" за результатами аналізу наукових підходів до співвідношення правового терміна, поняття та оцінювання сформульовано авторське визначення досліджуваної категорії. Оцінні поняття – це закладені в правових термінах змістовно широкі й формально невизначені поняття, які набувають конкретизації та уточнення в процесі інтелектуального аналізу й оцінювання контексту конкретних обставин справи чи правовідносин, що здійснюється суб'єктом правозастосування на підставі його дискреційних повноважень і може передбачати варіативність правових наслідків чи змістовних характеристик для об'єктів правозастосування.

Зміст оцінного поняття представлено як рамку з верхніми та нижніми межами, всередині якої відбувається співвіднесення законодавчого формулювання з фактичними обставинами. Розкрито значення граматичного, системного, історичного, телеологічного та конституційно-конформного тлумачення для встановлення таких меж. Показано, що відкритість змісту дає змогу індивідуалізувати правозастосування, однак створює ризики суб'єктивізму та неоднакового вирішення схожих процесуальних ситуацій.

Запропоновано класифікацію оцінних понять за чотирма підставами: цільовою спрямованістю, правовими наслідками, колом осіб і змістовним спрямуванням. На

прикладі проваджень щодо неповнолітніх показано, що конкретизація спеціальних оцінних понять потребує врахування вікових і психологічних особливостей особи.

У підрозділі 1.2 "Передумови виникнення категорії оцінних понять у правовій доктрині" простежено історичні передумови використання оцінних формулювань у правовому регулюванні та становлення відповідної наукової категорії. Розмежовано тривалу історію існування оцінного елементу в нормативних актах і пізніше формування спеціального вчення про оцінні поняття. Встановлено, що потреба в оцінюванні виникає через неможливість наперед охопити законодавчим приписом усі різновиди суспільних відносин і конкретні умови їхньої реалізації.

Зіставлено вітчизняний понятійний апарат з англомовними категоріями "vague legal terms", "open-textured legal terms" та "evaluative judgement". Обґрунтовано, що вони є функціонально суміжними, однак не тотожними до категорії "оцінні поняття": невизначеність, відкрита структура та оцінне судження позначають різні аспекти юридичного мислення й нормативного регулювання. Зазначена відмінність має враховуватися під час порівняльного аналізу та використання зарубіжних доктринальних напрацювань.

Ретроспективне дослідження засвідчило закономірний характер присутності оцінних понять у законодавстві різних історичних періодів, зокрема на теренах сучасної України. Їхнє використання розглянуто як об'єктивно необхідний засіб забезпечення гнучкості регулювання. Водночас сама потреба в оцінних поняттях не усуває вимог до якості їхнього законодавчого закріплення та до належного обмеження дискреції. Обґрунтовано доцільність поєднання здобутків вітчизняної доктрини з досвідом зарубіжних досліджень відкритих правових стандартів.

У підрозділі 1.3 "Генеза механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження" досліджено розвиток уявлень про забезпечення прав особи та їх конкретизацію у сфері кримінального судочинства. Показано значення конституційних і міжнародно-правових стандартів для переходу від нормативного проголошення прав до створення процедур їхньої реалізації, охорони та захисту. Розкрито ієрархію взаємопов'язаних категорій: правовий механізм, механізм правового регулювання, механізм забезпечення прав і свобод, механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження.

Останній охарактеризовано як систему взаємопов'язаних елементів, що забезпечують реалізацію та захист прав осіб, залучених до кримінального процесу. До його змісту належать процесуальні гарантії, інституційні повноваження та загальносоціальні умови їхнього здійснення. Встановлено можливість виокремлення підмеханізмів залежно від стадії провадження або процесуального статусу учасника. Взаємодія суду, прокуратури, органів досудового розслідування й адвокатури розглядається у зв'язку з доступністю правової допомоги, оскарження та інших засобів захисту.

Обґрунтовано, що ефективність механізму залежить не лише від повноти нормативного регулювання, а й від організаційних, соціальних і економічних чинників. Розкрито значення належного фінансування, професійної підготовки, правосвідомості, інформаційної доступності процесуальних прав і довіри до інституцій правосуддя. Врахування цих чинників дає змогу пояснити розрив між

формальним закріпленням гарантій і можливістю фактично ними скористатися, а також визначити умови належної реалізації оцінних повноважень.

У підрозділі 1.4 "Теоретичні аспекти зв'язку оцінних понять і механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження" обґрунтовано взаємозалежність оцінних понять і процесуальних гарантій. Теоретичними передумовами цього зв'язку визначено системний характер кримінального процесуального права, поширеність норм із відкритою структурою, потребу в гнучкому, але контрольованому правозастосуванні та надійних методологіях тлумачення. Показано, що оцінне поняття набуває практичного значення через його внесення в процедури реалізації прав і прийняття процесуальних рішень.

Встановлено п'ять функціональних форм взаємодії: забезпечення гнучкої реалізації процесуальних прав; дискреційне застосування гарантій; підтримання системної узгодженості регулювання та зменшення його прогалин; варіативність правових результатів; обмеження й структурування оцінювання процесуальними гарантіями. Розкрито взаємний характер цієї залежності: оцінні поняття дають змогу пристосовувати гарантії до обставин провадження, а гарантії визначають допустимий простір оцінювання та засоби перевірки його результатів.

Виокремлено чотири виміри вбудованості оцінних понять у механізм забезпечення прав. Структурний вимір характеризує їхнє місце серед елементів механізму; нормативний – закріплення та юридичну дію; функціональний – роль умов і порогових значень застосування процесуальних норм; епістемологічний – залежність від юридичного пізнання, контекстуального аналізу та ціннісного судження. Запропонована систематизація пояснює, чому якість застосування оцінного поняття потрібно оцінювати разом із дієвістю відповідних процесуальних гарантій.

Розділ 2 "Формування та застосування оцінних понять у кримінальному провадженні під час реалізації механізму забезпечення прав учасників окремими суб'єктами" містить шість підрозділів, у яких досліджено функціональний розподіл оцінної діяльності між суб'єктами кримінального провадження, особливості їх розсуду та гарантії його належної реалізації.

У підрозділі 2.1 "Роль і місце суб'єктів правотворчості та правозастосування під час використання оцінних понять" розроблено трирівневу модель функціонування оцінних понять, що відображає послідовність формування нормативних орієнтирів, первинної конкретизації та судової перевірки. На правотворчому рівні Верховна Рада України закріплює оцінні поняття в законі, а Конституційний Суд України та ЄСПЛ визначають відповідні конституційні й конвенційні межі. Внесення цих інституцій до спільного рівня моделі пояснюється їхнім впливом на нормативні орієнтири оцінювання за відмінності законодавчої, конституційно-юрисдикційної та міжнародної судової функцій.

На правозастосовному рівні слідчий, дізнавач і прокурор співвідносять абстрактне формулювання з конкретними фактичними даними та приймають первинні процесуальні рішення. Юрисдикційний рівень охоплює діяльність слідчого судді й судів, спрямовану на контроль, коригування та остаточне оцінювання в межах відповідної процедури. Оцінне поняття розкрито як точку взаємодії процесуальних

функцій, у якій попереднє судження може бути підтверджене або спростоване на підставі доказів і правових критеріїв.

Встановлено спрямованість конкретизації від абстрактності законодавчого положення до індивідуалізованого процесуального рішення. Показано значення функціонального розмежування суб'єктів для запобігання підміні компетенції та неконтрольованому закріпленню первинного оцінювання. Участь сторін, мотивування рішень і їхня судова перевірка забезпечують зв'язок між окремими рівнями моделі та дають змогу розглядати оцінювання як процес, у якому індивідуальний розсуд підлягає процесуальній перевірці.

У підрозділі 2.2 "Застосування оцінних понять судом" судове оцінювання охарактеризовано як діяльність із перевірки попередніх суджень учасників і конкретизації правової норми під час ухвалення судового рішення. Встановлено її відмінність від інструментального оцінювання органів досудового розслідування: суд визначає юридичне значення встановлених обставин і перевіряє, чи дають вони змогу застосувати відповідне оцінне поняття. Розкрито верифікаційну функцію суду як незалежного арбітра, покликаного протидіяти однобічності та обвинувальному ухилу.

Обґрунтовано, що внутрішнє переконання має формуватися на підставі всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин. Судове оцінювання є індивідуальним за способом здійснення, але потребує об'єктивізації через докази, правові стандарти та логічне пояснення висновку. Під час вирішення питання про винуватість особливе значення має стандарт доказування "поза розумним сумнівом"; загальними орієнтирами допустимого розсуду є законність, правова визначеність і передбачуваність наслідків.

Ключовою гарантією належного використання оцінних понять визначено вмотивованість судового рішення. Суд має розкрити зв'язок між фактичними даними, критеріями оцінювання та висновком, а також надати оцінювання юридично значущим доводам сторін. Мотивування дає змогу відмежувати раціональне судження від інтуїтивного припущення, робить рішення зрозумілим для учасників і створює можливість його перевірки. У цьому зв'язку розглянуто значення судового контролю за оцінюваннями, сформованими за допомогою цифрових технологій.

У підрозділі 2.3 "Застосування оцінних понять прокурором" досліджено особливості прокурорської дискреції під час процесуального керівництва, прийняття рішень про рух провадження та формування обвинувачення. У запропонованій ієрархії правозастосовного оцінювання прокурорська діяльність має стратегічний і владно-примусовий характер, оскільки впливає на процесуальний статус особи, межі обвинувачення та інтенсивність втручання в її права. Показано, що використання категорій необхідності, достатності й обґрунтованості потребує одночасного врахування інтересів провадження та гарантій його учасників.

Виявлено ризики суб'єктивізму під час первинного наповнення оцінних понять змістом, зокрема розширювального трактування підстав примусу та формального обґрунтування процесуальних рішень. Аргументовано потребу в посиленні вимог до мотивування: запропоновано доповнити статтю 36 КПК України положенням про обов'язок прокурора детально обґрунтовувати застосування оцінного поняття з

прямим посиланням на конкретні фактичні обставини, які дають змогу перевірити логіку висновку.

Запропоновано організаційні й методичні заходи упорядкування практики: створення в Офісі Генерального прокурора постійної робочої групи з аналізу оцінних понять у співпраці з представниками Верховного Суду, розроблення спеціального Методичного кодексу прокурора та оновлення програм професійної підготовки. Підкреслено значення навчання методиці оцінювання доказів і логіці правових суджень. Ці пропозиції спрямовані на формування узгоджених орієнтирів прокурорського розсуду зі збереженням індивідуального аналізу обставин.

У підрозділі 2.4 "Застосування оцінних понять органами досудового розслідування" розкрито практично-оперативний характер розсуду слідчого й дізнавача під час визначення потреби в процесуальних діях, достатності наявних даних і ризиків прийняття конкретного рішення. Обґрунтовано, що первинна конкретизація оцінних понять безпосередньо впливає на якість доказової інформації й подальші можливості прокурорської та судової перевірки. Особливу увагу приділено потребі в змістовному поясненні підстав втручання в права, зокрема неможливості досягнення процесуальної мети іншим способом.

Дискрецію керівника органу досудового розслідування визначено як організаційно-контрольну. Її призначення полягає в забезпеченні узгодженості, якості та ефективності розслідування, належному розподілі процесуальних ресурсів і дотриманні дисципліни. Проведено розмежування цього рівня оцінювання з безпосередньою доказовою діяльністю слідчого та стратегічними повноваженнями прокурора. Спільною рисою відповідних суб'єктів встановлено прийняття рішень в умовах неповноти інформації, що підвищує значення професійної компетентності й перевірюваності висновків.

Уточнено межі конкретизації відкритої логічної структури оцінного поняття. Виявлення нової фактичної форми прояву явища не означає встановлення нової суттєвої ознаки законодавчого поняття; таку ознаку може запровадити законодавець за рахунок зміни правового регулювання. Це розмежування дає змогу відділити допустиме тлумачення від розширення компетенції правозастосовника. Обґрунтовано потребу в послідовному мотивуванні оцінних рішень як умові поєднання оперативності розслідування із забезпеченням процесуальних прав.

У підрозділі 2.5 "Застосування оцінних понять підозрюваним, обвинуваченим та захисником" показано, що оцінна діяльність властива не лише носіям владних повноважень, а й стороні захисту. Суб'єктивне сприйняття підозрюваним та обвинуваченим обставин провадження впливає на вибір процесуальної поведінки: надання показань чи збереження мовчання, подання клопотань, скарг і відводів. У цьому значенні оцінні поняття є засобом реалізації права на захист і формування альтернативного розуміння події та її юридичного значення.

Розкрито професійну роль захисника в перетворенні життєвих спостережень та емоційного оцінювання підзахисного на структуровану юридичну аргументацію. Така діяльність охоплює перевірку повноти доказування, виявлення суперечностей у позиції обвинувачення, оспорювання допустимості доказів, наявності ризиків і потреби в обмеженні прав. Обґрунтовано, що контраргументація захисту сприяє

перевірці прокурорського оцінювання та підвищує вимоги до обґрунтованості владних рішень.

Виявлено перешкоди повноцінній реалізації оцінної діяльності захисту: недостатність спільних критеріїв тлумачення, асиметрію сприйняття позицій сторін, труднощі збирання доказів і дефіцит мотивування. Наголошено на потребі в судовому оцінюванні юридично значущих доводів захисту й забезпеченні процесуальних можливостей їхнього представлення. Показано, що змагальність набуває реального змісту, коли альтернативне оцінювання може впливати на рішення, а його відхилення супроводжується належною аргументацією.

У підрозділі 2.6 "Застосування оцінних понять потерпілим, представником потерпілого" досліджено значення особистого досвіду потерпілого для конкретизації оцінних формулювань, пов'язаних із характером шкоди, тяжкістю наслідків і потребою в захисті. Потерпілого та його представника визначено як первинних учасників формування фактичного змісту відповідного оцінювання. Показано, що життєве сприйняття наслідків правопорушення дає змогу виявити обставини, які можуть залишитися поза формалізованим описом події, однак потребують процесуального дослідження.

Представництво потерпілого розкрито як професійне перетворення його оцінних суджень на юридично релевантні доводи. Представник співвідносить відомості про пережиту шкоду з доказами та критеріями застосування відповідного поняття, забезпечуючи їхнє належне процесуальне представлення. Особливе значення надано судовим дебатам, у яких фактичні дані, індивідуальне сприйняття наслідків і правова аргументація поєднуються в цілісну позицію щодо вирішення провадження.

Обґрунтовано можливість об'єктивізації оцінювання потерпілого за допомогою спеціальних знань, зокрема психологічних і лінгвістичних. Їхнє використання сприяє відмежуванню фактично підтверджених наслідків від емоційного перебільшення та з'ясуванню змісту висловлювань. Водночас наголошено на потребі в судовій перевірці цього оцінювання в сукупності з іншими матеріалами. Поєднання уваги до індивідуального досвіду потерпілого з доказовими вимогами забезпечує баланс між захистом його прав і безсторонністю судового розгляду.

Розділ 3 "Окремі теоретичні проблеми застосування оцінних понять під час реалізації механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження" містить чотири підрозділи й присвячений визначенню меж тлумачення та застосування оцінних понять, їхньому співвідношенню з правовими колізіями й прогалинами, а також з'ясуванню ролі правової доктрини.

У підрозділі 3.1 "Межі тлумачення та застосування оцінних понять" обґрунтовано потребу у встановленні змістовних орієнтирів, що обмежують і спрямовують процесуальний розсуд. До них віднесено принципи права, ціль і завдання кримінального провадження, правосвідомість суб'єкта та об'єктивні ознаки відповідного явища. Верховенство права й законність розглянуто як вимоги до результату оцінювання та способу його досягнення. Показано, що системне тлумачення має поєднувати зміст окремого припису із загальними засадами кримінального провадження.

Розкрито подвійну роль людської гідності: вона обмежує допустиме тлумачення й водночас задає якісний орієнтир правозастосування. Принцип розумних строків

охарактеризовано як часовий критерій оцінювання процесуальних дій і рішень та як самостійне оцінне поняття. Його конкретизація потребує врахування складності провадження, поведінки учасників і способу здійснення повноважень уповноваженими органами. Обґрунтовано зв'язок перевірки розумності тривалості провадження з оцінюванням змісту здійснюваної процесуальної діяльності.

Правосвідомість визначено як чинник, через який правові знання, професійні цінності та особисте сприйняття впливають на конкретизацію поняття. Аргументовано значення систематичного навчання й підвищення кваліфікації для розвитку обґрунтованого юридичного судження. Враховано, що об'єктивна складність проваджень та обмеженість ресурсів можуть зумовлювати відмінності практики. Це посилює потребу в спільних методологічних орієнтирах оцінювання.

За результатами аналізу запропоновано нову редакцію статті 2 КПК України з розмежуванням цілі та завдань кримінального провадження. Ціллю визначено захист особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень; серед завдань виокремлено охорону прав учасників, повне та неупереджене розслідування й судовий розгляд, недопущення обвинувачення невинуватих, запобігання необґрунтованому примусу та гарантування належної правової процедури. Пропозицію обґрунтовано потребою в чіткіших цільових орієнтирах тлумачення оцінних понять.

У підрозділі 3.2 "Правові колізії під час застосування оцінних понять" проаналізовано співвідношення оцінності правової норми із суперечностями нормативного регулювання та розбіжностями правозастосування. Розмежовано оцінне поняття й правову колізію як явища, відмінні за походженням і характером. Встановлено, що відкрите формулювання саме собою не становить суперечності між нормами, однак за відсутності узгоджених критеріїв може посилювати розходження у визначенні належного правового наслідку.

Розкрито здатність оцінних понять бути каталізатором колізій у процесі інтерпретації. Показано, що істотні розбіжності оцінювання різних суб'єктів можуть породжувати фактично суперечливі підходи навіть за відсутності прямої текстуальної неузгодженості законодавства. Водночас гнучкість оцінного формулювання за належного системного тлумачення дає змогу узгоджувати застосування норм із конкретними обставинами та змістом процесуальних гарантій.

Визначено правотворчий і правозастосовний напрями подолання відповідних суперечностей. Перший пов'язано з уточненням нормативних формулювань та усуненням неузгодженості приписів, другий – із системним тлумаченням, урахуванням правових принципів і належним мотивуванням вибору. Окремо розглянуто колізії доктринальних підходів, які впливають на розуміння оцінних понять. Обґрунтовано потребу відрізняти наукову дискусію від нормативного конфлікту та забезпечувати прозоре пояснення прийнятого правозастосовного рішення.

У підрозділі 3.3 "Правові прогалини під час застосування оцінних понять" встановлено якісну відмінність між відсутністю відповідного правового регулювання та відкритістю змісту оцінного поняття. Розглянуто повні й часткові прогалини, причини їхнього виникнення та вплив динаміки суспільних відносин і старіння законодавства. Показано, що наявність оцінного формулювання не завжди усуває

прогалину, якщо закон не передбачає потрібної процедури, повноваження чи гарантії реалізації відповідного права.

Розкрито подвійний характер взаємозв'язку досліджуваних явищ. Використання оцінних категорій без належних критеріїв, стандартів, процедур і вимог до мотивування здатне породжувати часткові процедурні прогалини та неоднакову практику. Водночас належно сконструйоване оцінне поняття виконує превентивну функцію: дає змогу поширити нормативне регулювання на різноманітні фактичні ситуації без потреби в їхньому вичерпному переліку в законі.

На матеріалах судової практики проаналізовано можливості та межі подолання прогалин засобами тлумачення. Аргументовано особливу вагу законодавчих підстав втручання в права в умовах спеціально-дозвільного типу регулювання кримінальної процесуальної діяльності. Розширювальне тлумачення не повинно перетворюватися на приховану правотворчість або легітимізувати тривалі обмеження прав без чіткої правової основи. Забезпечення гнучкості норми має супроводжуватися збереженням передбачуваності та можливості перевірити її застосування.

У підрозділі 3.4 "Місце правової доктрини в контексті застосування оцінних понять" правову доктрину досліджено як систему наукових положень, виражених у монографіях, підручниках, науково-практичних коментарях і статтях, що впливають на розуміння відкритих законодавчих формулювань. Систематизовано чотири функції такого впливу: інтерпретаційну, наповнення нормативного змісту, систематизації та уніфікації, прогностичну. Розкрито їхній взаємозв'язок із виробленням критеріїв оцінювання й розвитком практики застосування кримінального процесуального закону.

Показано послідовність взаємодії наукової дискусії та правозастосування: формування конкурентних підходів, їхня перевірка в юридичній практиці, узагальнення й подальше доктринальне осмислення. Виявлено обмеження такого впливу: відсутність формального механізму обов'язковості наукових висновків, конкуренцію позицій, відставання доктрини від законодавчих змін і нерівномірність дослідження окремих понять. Ці обставини зумовлюють потребу в критичному відборі аргументів та їхньому співвіднесенні із законодавством і судовими стандартами.

Обґрунтовано потребу у формуванні спеціальної галузевої доктрини оцінних понять кримінального процесуального права України. До її структури запропоновано внести загальні принципи й критерії, систематизований каталог оцінних понять із характеристикою їхнього змісту та методологічні засади наукового аналізу. Така побудова дає змогу поєднати правову визначеність, пропорційність і вимоги до мотивування з особливостями конкретних процесуальних інститутів, а також створює основу для узгодженого розвитку законодавства, практики й професійної підготовки.

Розділ 4 "Перспективи розвитку оцінних понять як складової реалізації механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження" містить чотири підрозділи, у яких досліджено зарубіжний досвід, значення практики ЄСПЛ і Конституційного Суду України та напрями вдосконалення застосування оцінних понять.

У підрозділі 4.1 "Досвід зарубіжних країн у застосуванні оцінних понять" проведено порівняльний аналіз підходів систем загального та континентального

права до відкритих правових стандартів і суддівської дискреції. У системі загального права розкрито значення прецедентів та конструкції “розумної людини” як способу співвіднесення поведінки з очікуваним стандартом у конкретних обставинах. У континентальній системі увагу зосереджено на взаємодії кодифікованого регулювання з оцінними елементами, потрібними для індивідуалізації правозастосування.

На матеріалах США, Франції та Німеччини проаналізовано різні способи встановлення меж розсуду. Показано, що жорстка стандартизація може ускладнювати врахування особливостей справи, а недостатньо обмежена дискреція – посилювати непослідовність і суб’єктивізм. Окремо розглянуто евристичний характер окремих оцінних стандартів: їхня здатність полегшувати прийняття рішень поєднується з ризиком надмірного спрощення та когнітивних помилок.

Обґрунтовано, що практична цінність зарубіжного досвіду полягає в способах поєднання передбачуваних критеріїв із контекстуальним аналізом. Оцінні поняття зберігають значення в обох правових традиціях, хоча форми їхньої конкретизації залежать від системи джерел права та ролі судової практики. Звідси випливає потреба у виваженому використанні зарубіжних підходів з урахуванням особливостей українського кримінального процесу, процесуальних функцій і гарантій учасників провадження.

У підрозділі 4.2 “Практика Європейського суду з прав людини як орієнтир у застосуванні оцінних понять” досліджено значення конвенційних стандартів для конкретизації понять “справедливий суд”, “розумний строк”, “обґрунтована підозра”, “необхідність в демократичному суспільстві” та інших відкритих формулювань. Показано, що практика ЄСПЛ надає їм змістовних критеріїв, пов’язує допустимість втручання з процесуальними гарантіями й дає змогу перевіряти обґрунтованість національних рішень. На прикладі розумності строків розкрито значення складності справи, поведінки заявника та дій органів влади.

Виокремлено сім функцій практики ЄСПЛ: інтерпретаційну, гарантійну, уніфікаційну, коригувальну (трансформаційну), освітньо-методичну, контрольну та функцію каталізатора правової визначеності. Розкрито їх взаємодію: конкретизація змісту поняття формує орієнтири для національної практики, виявлення порушень зумовлює потребу в коригуванні підходів, а узагальнення стандартів створює основу для підготовки правників і запобігання повторним порушенням.

Виявлено проблеми фрагментарного використання практики ЄСПЛ, зокрема формального цитування рішень без належного застосування їхніх критеріїв до обставин провадження. Обґрунтовано потребу в цілісній судовій доктрині тлумачення, яка поєднує конвенційні стандарти, правові позиції Конституційного Суду України та Верховного Суду. Ключовою умовою визначено підвищення якості мотивування із поясненням фактичних і правових підстав застосування оцінного поняття.

Сформульовано шість рекомендацій: нормативна конкретизація найбільш уживаних понять у глосарії до КПК України або через відсилку до усталеної практики ЄСПЛ; інституційне забезпечення її врахування через узагальнення Верховного Суду; формування цілісної судової доктрини; посилення вимог до мотивування; системна професійна підготовка суддів, прокурорів і слідчих; інтеграція аналізу

практики ЄСПЛ у юридичну освіту. Запропоновані заходи спрямовані на послідовне використання конвенційних критеріїв у конкретних процесуальних ситуаціях.

У підрозділі 4.3 "Оцінні поняття в практиці Конституційного Суду України" узагальнено підходи конституційної юрисдикції до допустимості відкритих законодавчих формулювань і меж дискреційних повноважень. Встановлено, що оцінність перевіряється у зв'язку з вимогами правової визначеності, ясності норми, передбачуваності наслідків і недопущення свавільного втручання. Обґрунтовано багатовимірність відповідного оцінювання, яке охоплює змістовні, процедурні, часові та інституційні критерії.

Розкрито диференційований характер вимог до визначеності: інтенсивніше втручання в права потребує чіткіших підстав, меж і процедур реалізації повноважень. На матеріалах конституційного контролю показано значення доступних критеріїв обмеження свободи, належних процесуальних гарантій і часових меж. Визначеність розглядається у зв'язку зі здатністю правового регулювання стримувати довільний розсуд і забезпечувати перевірку його здійснення.

Виявлено підвищені конституційні ризики поєднання невизначеної підстави з автоматичним правовим наслідком, який унеможливлює індивідуальне оцінювання обставин. Окремо враховано недопустимість використання оцінних формулювань для втручання в правосуддя та підриву незалежності суду. Водночас обґрунтовано, що повне усунення оцінних понять не відповідає потребі в гнучкості регулювання: їхня допустимість залежить від змісту норми й достатності гарантій контрольованого застосування.

У підрозділі 4.4 "Шляхи оптимізації застосування оцінних понять" оптимізацію визначено як удосконалення методів тлумачення та процедур застосування, спрямоване на поєднання гнучкості з правовою визначеністю, передбачуваністю й рівністю перед законом. Формування спільних підходів розглянуто як спосіб дисциплінування розсуду: критерії спрямовують індивідуальне оцінювання та підвищують його перевірюваність. Визначено три взаємопов'язані вектори розвитку: технологічний, освітній, науково-доктринальний.

У технологічному вимірі розглянуто можливості штучного інтелекту для систематизації судової практики, виявлення повторюваних підходів та інформаційної підтримки правозастосовника. Обґрунтовано допоміжний характер такого використання зі збереженням персональної відповідальності людини за рішення та його мотивування. Визначено п'ять інституційних запобіжників: прозорість, пояснюваність алгоритмів, контроль користувача, недискримінаційність і процесуальну можливість сторін оспорювати алгоритмічні висновки.

Освітній напрям пов'язано із формуванням уміння аналізувати факти, обирати правові критерії та аргументовано конкретизувати оцінні поняття. Запропоновано охоплювати відповідні завдання як наскрізний елемент підготовки юриста, використовувати кейс-методи, практикуми й тренінги у вищій освіті та підвищенні кваліфікації. Акцент зроблено на переході від відтворення нормативного тексту до обґрунтованого застосування правових стандартів у конкретній процесуальній ситуації.

Науково-доктринальний напрям охоплює узгоджений розвиток загальної теорії оцінних понять, їхньої галузевої кримінальної процесуальної концепції та

спеціальних досліджень окремих категорій КПК України. Показано потребу у взаємодії наукових установ, освітніх інституцій і практиків у систематизації критеріїв та підготовці рекомендацій. Поєднання цих напрямів створює основу для розвитку передбачуваної практики зі збереженням можливості враховувати індивідуальні обставини провадження.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретико-правовий аналіз оцінних понять у кримінальному процесуальному праві та їхньому взаємозв'язку з механізмом забезпечення прав учасників кримінального провадження. Визначено сутність, ознаки, класифікацію та функціональну роль оцінних понять у кримінальному процесі; досліджено механізм їхнього функціонування через призму діяльності різних суб'єктів правозастосування; з'ясовано проблеми тлумачення, правових колізій і прогалин, пов'язаних із застосуванням оцінних понять; проведено порівняльно-правовий аналіз у контексті різних правових систем і міжнародних стандартів. Наукові положення, узагальнення й висновки, які відзначаються науковою новизною та мають теоретичне й практичне значення, полягають у такому.

1. На підставі аналізу наявних наукових підходів до визначення оцінних понять запропоновано авторське розуміння цієї категорії. Оцінні поняття – це закладені в правових термінах змістовно широкі й формально невизначені поняття, які набувають конкретизації та уточнення в процесі інтелектуального аналізу й оцінювання контексту конкретних обставин справи чи правовідносин, що здійснюється суб'єктом правозастосування на підставі його дискреційних повноважень і може передбачати варіативність правових наслідків чи змістовних характеристик для об'єктів правозастосування. Змістовний обсяг оцінного поняття може бути представлений у формі рамки з верхніми та нижніми межами, в межах якої суб'єкт правозастосування на власний розсуд вирішує, наскільки зміст поняття корелює з конкретними фактичними обставинами правовідносин.

2. Проведена класифікація оцінних понять у кримінальному процесуальному праві виявила чотири самостійні класифікаційні підстави. Залежно від цільової спрямованості оцінні поняття поділяються на ті, що потребують простого оцінювання, та ті, застосування яких вимагає глибокого аналізу й урахування всієї сукупності фактичних даних. За правовим наслідком застосування розрізняються поняття, що встановлюють варіативність прав, варіативність обов'язків або поєднання прав і обов'язків для суб'єктів їхнього впливу. Залежно від кола осіб, щодо яких застосовуються оцінні поняття, вирізняються загальні та спеціальні. За змістовним спрямуванням оцінні поняття класифікуються на кількісні, орієнтовані на числові дані, та якісні, орієнтовані на абстрактні характеристики.

3. Дослідження оцінних понять у контексті зарубіжної та вітчизняної правової доктрини засвідчило, що категорія "оцінні поняття" не використовується в західній правовій доктрині в тотожному значенні. Функціонально суміжними в англомовній науці є категорії "vague legal terms" (невизначені юридичні поняття), "open-textured legal terms" (юридичні поняття з відкритою текстурою) та "evaluative judgement" (оцінне судження), де оцінний елемент є лише одним із декількох складових змісту, а

не його визначальною ознакою. Констатовано, що українська правова доктрина розвиває власний науковий шлях у вченні про оцінні поняття. Водночас для забезпечення наукового обміну та інтеграції вітчизняної юридичної науки в міжнародний дискурс потрібне систематичне звернення до надбань англомовної правової думки.

4. Ретроспективний аналіз засвідчив, що оцінні поняття є невід'ємною складовою нормативно-правових актів упродовж усього історичного розвитку людства, а їхня наявність у кримінальному процесуальному законодавстві є характерною як для зарубіжних правових систем, так і для державних утворень на теренах сучасної України. Наявність оцінних понять відображає об'єктивну неможливість нормативно охопити всю різноманітність суспільних відносин без надання суб'єктам правозастосування певної дискреції та не є вадою законодавчої техніки. Труднощі, пов'язані із застосуванням оцінних понять, простежуються в різні історичні епохи, що підтверджує їхній закономірний характер у системі правового регулювання.

5. Застосування в юриспруденції терміна "механізм" дало змогу сформулювати підпорядковану ієрархію правових інструментів: правовий механізм – механізм правового регулювання – механізм забезпечення прав і свобод. Механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження є складовою механізму забезпечення прав і свобод особи, конкретизованою з урахуванням специфіки кримінально-процесуальних відносин. Цей механізм є частиною загального механізму правового регулювання та характеризується наявністю процесуальних гарантій, інституційної інфраструктури (суд, прокуратура, адвокатура), а також імплементованих у КПК України міжнародно-правових стандартів. Реалізація цього механізму зумовлюється не лише юридичними, а й соціально-економічними чинниками.

6. Виявлено та проаналізовано глибокий взаємозв'язок між оцінними поняттями й механізмом забезпечення прав учасників кримінального провадження. Теоретичну основу цього зв'язку становлять чотири передумови: системний характер кримінального процесуального права; поширеність і функціональна роль правових норм з відкритою структурою; потреба в гнучкому, але контрольованому правозастосуванні; потреба в розробленні надійних методологій тлумачення. Встановлено п'ять функціональних форм взаємодії: оцінні поняття функціонують як інструменти гнучкої реалізації процесуальних прав; забезпечують дискреційне застосування процесуальних гарантій; підтримують системну узгодженість і заповнюють нормативні прогалини; створюють варіативність правових результатів; структуруються процесуальними гарантіями, утворюючи саморегульовану систему стримувань і противаг.

7. Взаємозв'язок між оцінними поняттями та механізмом забезпечення прав учасників кримінального провадження є структурно, нормативно, функціонально та епістемологічно вбудованим у систему кримінального процесу. У структурному вимірі оцінні поняття є важливими складовими правових механізмів, що активують або обмежують дію процесуальних прав. У нормативному – вони мають юридичну силу й нерідко закріплені в конституційних положеннях. У функціональному – є процесуальними умовами та пороговими значеннями в застосуванні процесуальних

норм. В епістемологічному – обидва конструкти спираються на інтерпретативне юридичне міркування, що охоплює ціннісні судження й контекстуальний аналіз.

8. Механізм функціонування оцінних понять у кримінальному провадженні побудований на трирівневій ієрархічній структурі суб'єктів. Правотворчий рівень (Верховна Рада України, Конституційний Суд України, ЄСПЛ) формує нормативний "каркас" оцінних понять і делегує право оцінювання суб'єктам правозастосування. Правозастосовний рівень (слідчий, дізнавач, прокурор) здійснює первинну конкретизацію оцінних понять, наповнюючи абстрактний стандарт індивідуальним змістом у конкретній справі. Юрисдикційний рівень (слідчий суддя, суди) виконує контролювальне та фінальне оцінювання, легітимізуючи або коригуючи первинні оцінювання й забезпечуючи уніфікацію тлумачення оцінних понять у судовій практиці. Ієрархія конкретизації має виражену векторність: від абстрактності законодавчого положення до абсолютної конкретності вироку.

9. Дослідження діяльності органів досудового розслідування виявило, що слідчий / дізнавач, керівник органу досудового розслідування та прокурор утворюють ієрархічну систему процесуального розсуду. Дискреція слідчого / дізнавача має практично-оперативний характер і визначає первинну якість доказової інформації. Дискреція керівника органу досудового розслідування є організаційно-контрольною. Прокурор займає найвищий рівень ієрархії – його рішення мають стратегічний і владно-примусовий характер, здатні змінювати процесуальний статус особи та визначати межі обвинувачення. Основною проблемою правозастосовного рівня є суб'єктивізм під час первинного наповнення оцінного поняття змістом. Некоректним є твердження, що до оцінного поняття з відкритою логічною структурою завжди можна додати нову суттєву ознаку: встановити таку ознаку може виключно законодавець.

10. Оцінні поняття в діяльності сторони захисту є концептуальним ядром кримінального процесу: саме через оцінювання підозрюваний, обвинувачений і захисник реалізують право на захист, ставлять під сумнів версію обвинувачення та забезпечують баланс процесуальних сил у змагальному судочинстві. Захисник перетворює емоційне оцінювання підзахисного на структуровану юридичну позицію, будучи рівноправним учасником змагального процесу. Суд зобов'язаний інтегрувати доводи захисту у власне рішення, а їхнє ігнорування означає порушення принципів змагальності та рівності сторін. Справедливий кримінальний процес можливий лише тоді, коли кожне оцінювання прокурора зустрічає інтелектуально рівне йому оцінювання захисту.

11. Потерпілий і його представник є первинними суб'єктами конкретизації оцінних понять у кримінальному провадженні, що наповнюють абстрактні нормативні формули життєвим змістом. Представник потерпілого виконує функцію професійної конверсії емоційного оцінювання в юридично релевантні категорії. Судова діяльність є фінальною стадією конкретизації правової норми, на якій абстрактна законодавча можливість трансформується в юридичну реальність. Реалізуючи верифікаційну функцію, суд усуває професійну деформацію та обвинувальний ухил. Межі судового розсуду чітко обмежені стандартами доказування "поза розумним сумнівом" і вимогою правової передбачуваності (lex certa). Ключовим інструментом легітимізації судового рішення є його всебічне

мотивування.

12. Ефективне тлумачення оцінних понять у кримінальному провадженні потребує звернення до принципів права, цілей і завдань законодавства, правосвідомості суб'єкта правозастосування та об'єктивних ознак досліджуваного явища. Людська гідність виконує подвійну функцію: є інструментом обмеження тлумачення (результат не може суперечити гідності як базовому праву) та якісним орієнтиром для правозастосування. Принцип розумних строків має подвійну природу: з одного боку, він забезпечує тлумачення оцінних понять, задаючи часовий вимір, а з іншого – будучи сам оцінним поняттям, потребує самостійної перевірки. Правосвідомість суб'єкта правозастосування є своєрідним "фільтром", від рівня якого безпосередньо залежить якість правозастосовної діяльності.

13. Проблема правових колізій, що виникають у зв'язку з використанням оцінних понять у кримінальному процесуальному праві, має комплексний характер і виявляє як недоліки правотворчої техніки, так і труднощі правозастосування. Доведено, що оцінні поняття можуть бути каталізатором правових колізій, однак за умови належного тлумачення – і засобом їхнього подолання. Встановлено взаємозв'язок оцінних понять і правових прогалин: використання оцінних категорій без достатнього процесуального "каркасу" здатне породжувати процедурні прогалини, натомість належно сконструйовані оцінні поняття виконують превентивну функцію, зменшуючи ризик прогалин у ситуаціях, які законодавець не міг детально передбачити. Подолання прогалин через розширювальне судове тлумачення в кримінальному процесі не може перетворюватися на приховану правотворчість.

14. Правова доктрина в кримінальному процесуальному праві, попри відсутність формального статусу джерела права, здійснює реальний і системний вплив на розуміння та застосування оцінних понять через чотири взаємопов'язані функції: інтерпретаційну (формування концептуальних рамок), функцію наповнення нормативного змісту (вироблення критеріїв там, де закон мовчить), функцію систематизації та уніфікації (подолання роздробленості практики) та прогностичну функцію (моделювання перспективних підходів). Системною відповіддю на виявлені проблеми є потреба у формуванні спеціальної галузевої доктрини оцінних понять кримінального процесуального права України – цілісної наукової концепції із систематизованим каталогом оцінних понять і доктринальними критеріями їхнього змісту.

15. Порівняльний аналіз застосування оцінних понять у системах загального та континентального права засвідчив, що, попри принципові відмінності в методах судової дискреції, оцінне поняття залишається базовим елементом обох систем. Аналіз суддівської дискреції в США, Франції та Німеччині дає змогу стверджувати, що надмірне обмеження дискреції призводить до негнучкості, а надмірна свобода – до ризиків суб'єктивізму. Оптимальний підхід передбачає встановлення чітких рамок, що забезпечують баланс між дотриманням закону та врахуванням унікальних обставин кожної справи. Право є сферою, що потребує інтерпретації, а ключовий виклик полягає в забезпеченні єдиної методології тлумачення, яка гарантувала б стійкість правозастосування.

16. Практика Європейського суду з прав людини виконує щодо оцінних

понять у кримінальному процесі сім взаємопов’язаних функцій: інтерпретаційну, гарантійну, уніфікаційну, коригувальну (трансформаційну), освітньо-методичну, контрольну та функцію каталізатора правової визначеності. Попри позитивні зрушення, в Україні спостерігається фрагментарність у застосуванні стандартів ЄСПЛ. З метою її подолання обґрунтовано шість рекомендацій: нормативна конкретизація найбільш уживаних оцінних понять у спеціальному глосарії КПК України або через пряму відсилку до практики ЄСПЛ; інституційне закріплення обов’язковості врахування рішень ЄСПЛ Верховним Судом; формування цілісної судової доктрини тлумачення оцінних понять; підвищення стандартів мотивування судових рішень; системна професійна підготовка суддів, прокурорів і слідчих; інтеграція аналізу практики ЄСПЛ у навчальні програми юридичних закладів.

17. Конституційний Суд України виробив багатовимірну модель оцінювання допустимості оцінних понять, де їхня правомірність визначається сукупністю змістовних, процедурних, часових та інституційних критеріїв. Ключовим орієнтиром є принцип правової визначеності, що охоплює ясність норми, передбачуваність правових наслідків і наявність процедурних меж реалізації повноважень. Диференційований підхід Суду передбачає суворіші вимоги до визначеності у сферах, де втручання в права найбільш інтенсивне. Використання оцінних понять є неприпустимим у випадках, коли воно підриває незалежність судової влади або поєднується з автоматичним механізмом реалізації, що унеможливлює індивідуальне оцінювання обставин. Водночас повне усунення оцінних понять є неможливим і небажаним, оскільки вони забезпечують гнучкість та індивідуалізацію правозастосування.

18. Оптимізація застосування оцінних понять у кримінальному процесі не означає їхнього усунення, а передбачає вдосконалення механізмів тлумачення й застосування з метою поєднання гнучкості оцінних категорій із вимогами правової визначеності та рівності перед законом. Ключовим напрямом є формування уніфікованих підходів, які виконують функцію “дисциплінування розсуду”: не підміняють процесуальну дискрецію, але задають орієнтири, що підвищують якість мотивування рішень. У правотворчості застосування оцінних понять виконує функцію законодавчої економії, ефективність якої прямо залежить від якості законодавчої техніки. Загальна оптимізація потребує системного руху за трьома взаємопов’язаними векторами: сучасні технології, юридична освіта та наука.

19. Штучний інтелект здатен посилити послідовність застосування оцінних понять як аналітичний інструмент: систематизувати судову практику, виявляти закономірності та домінантні підходи. Водночас персональна відповідальність за процесуальні рішення та їхнє мотивування не може бути перенесена на технічні системи без загрози процесуальним гарантіям. Застосування ШІ потребує інституційних запобіжників: прозорості, пояснюваності алгоритмів, контролю користувача, недискримінаційності й процедурної можливості сторін ставити під сумнів алгоритмічні висновки. Розвиток доктрини оцінних понять потребує системного руху на трьох рівнях: загальної теорії права, кримінального процесуального права та спеціальних досліджень окремих оцінних понять КПК України. Лише поєднання нормативного, інституційного, освітнього й доктринального напрямів забезпечить передбачуваність, стабільність і

справедливість кримінального процесу.

20. На підставі проведеного дослідження сформульовано такі пропозиції щодо внесення змін до кримінального процесуального законодавства України:

1) викласти статтю 2 КПК України в новій редакції з розмежуванням цілі та завдань кримінального провадження: “Стаття 2. Ціль і завдання кримінального провадження. Ціль кримінального провадження полягає в захисті особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Завдання кримінального провадження: охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження; забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду; притягнення до відповідальності кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення, відповідно до ступеня його вини; недопущення обвинувачення чи засудження невинуватих осіб; запобігання застосуванню необґрунтованого процесуального примусу; гарантування застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження”. Таке формулювання спрямоване на конкретизацію цілі й завдань кримінального процесу та їхнього виділення як окремих орієнтирів для тлумачення й застосування оцінних понять;

2) доповнити статтю 36 КПК України нормою, яка прямо встановлюватиме обов’язок прокурора детально обґрунтовувати в кожному процесуальному рішенні застосування будь-якого оцінного поняття. Таке обґрунтування має містити не загальні формулювання, а пряме посилання на конкретні фактичні обставини справи, що дають змогу перевірити логіку висновку;

3) здійснити нормативну конкретизацію найбільш уживаних оцінних понять у КПК України, зокрема таких категорій, як “обґрунтована підозра”, “розумний строк”, “достатні підстави” тощо, за рахунок їхнього визначення в спеціальному глосарії до КПК України або закріплення прямої відсилки до усталеної практики ЄСПЛ (додаток Г). Такий підхід узгоджується з вимогами частини п’ятої статті 9 КПК України, а також статтями 17–18 Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

статті в закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus:

1. Barannik R., Kostiuchenko O., Dunaievska L. Mechanism for ensuring the rights of participants in criminal proceedings : balance of socio-economic and legal factors. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11, № 2. Pp. 310–314. DOI : https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-2-310-314 ; URL : https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001529062500003 (Web of Science Core Collection).

2. Barannik R., Balatska O., Holovko O. Artificial intelligence as a tool for applying evaluative concepts in criminal proceedings: legal and economic aspects. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2026. Vol. 12, № 1. Pp. 125–133. DOI :

https://doi.org/10.30525/2256-0742/2026-12-1-125-133 ; URL : https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001693490300002 (Web of Science Core Collection).

3. Nehodchenko V., Barannik R., Pochtovyi M., Polovnikov, V., Shapovalova A. Foreign Experience of Illegal Import / Export of Medicinal Drugs: Administrative Legal and Criminal Legal Aspects. *Journal of Drug and Alcohol Research.* 2026. Vol. 15. Article ID 188221. 07 pages. DOI : https://doi.org/10.4303/JDAR/236494 ; URL : https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=60623809300 (Scopus).

статті в наукових виданнях, внесених до Переліку наукових фахових видань України:

4. Бараннік Р. В., Лях Д. А. Забезпечення прав учасників кримінального провадження: до питання застосування оціночних понять. *Науковий журнал Ампаро.* 2024. № 3. С. 37–43. DOI : https://doi.org/10.26661/2786-5649-2024-3-05

5. Бараннік Р. В. Оціночні поняття як інструмент забезпечення справедливості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Сер.: Юриспруденція. 2024. № 72. С. 116–120. DOI : https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.72.22

6. Бараннік Р. В. Виникнення категорії “оціночні поняття” в правовій доктрині: порівняльний аналіз досвіду України і зарубіжних країн. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2024. № 6. С. 167–172. DOI : https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-6-26

7. Бараннік Р. В., Кучинська О. П. Теоретичні аспекти зв’язку оціночних понять і механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія Право. 2025. Випуск 89, ч. 3. С. 311–316. DOI : https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.46

8. Бараннік Р. В. Принципи верховенства права і законності як орієнтири тлумачення оціночних понять у кримінальному провадженні. *Право і суспільство.* 2025. № 4, т. 2. С. 157–164. DOI : https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.24

9. Бараннік Р. В. Порівняльний аналіз оціночних понять та суддівської дискреції в кримінальному праві Франції та Німеччини. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* Серія економічна. Серія юридична. 2025. Випуск 46/2025. С. 76–82. DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.17703554

10. Бараннік Р., Кучинська О. Практика Європейського суду з прав людини як орієнтир у застосуванні оціночних понять. *Право України.* 2025. № 9. С. 33–43. DOI : https://doi.org/10.33498/louu-2025-09-033

11. Бараннік Р. В. Правові колізії при застосуванні оціночних понять. *Європейські перспективи.* 2025. № 4. С. 56–61. DOI : https://doi.org/10.71404/EP.2025.4.9

12. Бараннік Р. В. Оціночні поняття в кримінальному процесі та їх вплив на правомірність застосування поліцейським вогнепальної зброї. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 10. С. 325–327. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-10/72

13. Бараннік Р. В. Механізм забезпечення прав учасників кримінального

провадження: структура, доктринальні підходи та напрями розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Сер.: Юриспруденція. 2025. № 77. С. 72–77. DOI : https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.77.15

14. Бараннік Р. В. Фактор часу і стресу у формуванні обґрунтованої підозри: вогнева підготовка як елемент кримінально-процесуальної безпеки. *Держава та регіони. Серія Право.* 2025. № 3 (88). С. 212–217. DOI : https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.3.28

15. Бараннік Р. В. Вогнева підготовка як превентивний механізм кримінального провадження: аналіз судової практики та КПК України. *Правові новели.* 2025. № 26. С. 499–504. DOI : https://doi.org/10.32782/ln.2025.26.56

16. Бараннік Р. В. Пропорційність і необхідність як юридичні межі стрільби: порівняльний аналіз вогневої підготовки і кримінального процесу. *Право і суспільство.* 2025. № 3, том 2. С. 629–634. DOI : https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.85

17. Бараннік Р. В. Стандарти доказування та прийняття рішень у ситуаціях застосування зброї: кримінально-процесуальний аналіз дій поліцейського. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 11. С. 185–187. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-11/38

18. Бараннік Р. В. Оціночні поняття як джерело правових колізій у кримінальному процесі: українська практика та міжнародні підходи. *Juris Europensis Scientia* : науковий журнал. 2025. Випуск 5. С. 93–97. DOI : https://doi.org/10.32782/chern.v5.2025.17

19. Бараннік Р. В. Взаємозалежність оціночних понять і механізму забезпечення прав у кримінальному процесі: структурний, нормативний та епістеміологічний виміри. *Ампаро* : науковий журнал. 2025. № 4. С. 45–52. DOI : https://doi.org/10.26661/2786-5649-2025-4-06

20. Бараннік Р. В. Застосування оцінних понять керівником органу досудового розслідування. *Приватне та публічне право.* 2025. № 4. С. 40–45. DOI : https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.4.7

21. Бараннік Р. В. Оціночні категорії в кримінальному праві США та Великої Британії: порівняльний аналіз стандартів покарання і суддівської дискреції. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2026. Випуск № 1, ч. 3. С. 27–32. DOI : https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.4

22. Бараннік Р. В. Еволюція оціночних понять у кримінальному процесі: історико-доктринальний аналіз. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки.* 2025. Том 36 (75), № 6. С. 162–170. DOI : https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.6/26

23. Бараннік Р. В. Людська гідність, принципи права та правосвідомість як орієнтири тлумачення оціночних понять. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2025. № 4 (90). С. 38–45. DOI : https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.4.5

24. Бараннік Р. В. Оцінні поняття у кримінальному процесі та стандарти ЄСПЛ: методологія тлумачення й інституційні механізми імплементації. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2026. Т. 33, № 1. С. 324–340. DOI : https://doi.org/10.31359/1993-0909-2026-33-1-324

25. Бараннік Р. В. Оцінні поняття в практиці Конституційного Суду України:

правова визначеність, дискреція та конституційні гарантії. *Київський часопис права.* 2026. № 1. С. 360–367. DOI : https://doi.org/10.32782/klj/2026.1.50

26. Бараннік Р. В. Оцінні поняття в прокурорській діяльності на досудовому провадженні: межі суб'єктивного судження та судовий контроль. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ.* 2026. № 1. С. 215–223. DOI : https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-1-28

27. Basysta, I., Balynska, O., Barannik, R., Kuchynska, O., & Shchur, B. (2025). Legal and socio-psychological means to address child delinquency and ensure their rights in criminal proceedings. *Social and Legal Studios*, № 8(3). С. 8–22. DOI : https://doi.org/10.32518/sals3.2025.08

28. Бараннік Р. В. Оцінні поняття як інструмент процесуального розсуду слідчого та дізнавача у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства.* 2026. № 1. С. 8–26. DOI : https://doi.org/10.59835/2413-5372.2026.1/8-26

29. Бараннік Р. В. Оцінні поняття і правові прогалини кримінального процесуального законодавства: до питання співвідношення явищ. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки.* 2026. Том 37 (76), № 2. С. 158–164. DOI : https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2026.2/24

30. Бараннік Р. В. Роль правової доктрини в контексті застосування оцінних понять. *Право та державне управління.* 2026. № 1. С. 184–189. DOI : https://doi.org/10.32782/pdu.2026.1.24

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

31. Бараннік Р. В. Застосування оціночних понять під час кримінального провадження по справам щодо неповнолітніх осіб. *Perspectives of contemporary science: theory and practice.* Proceedings of the 8th International scientific and practical conference / SPC "Sci-conf.com.ua". Lviv, Ukraine, 2024. Pp. 769–775. ISBN 978-966-8219-88-7

32. Бараннік Р. В. Грані дискреції: методологічний аналіз оціночних понять у кримінальному процесі. *Global trends in science and education.* Proceedings of the 7th International scientific and practical conference / SPC "Sci-conf.com.ua". Kyiv, Ukraine, 2025. Pp. 370–377. ISBN 978-966-8219-82-5

33. Бараннік Р. В. Термінологічна сталість і гнучкість правозастосування: природа та визначення оціночних понять у кримінальному процесі. *Science and technology: challenges, prospects and innovations.* Proceedings of the 13th International scientific and practical conference / CPN Publishing Group. Osaka, Japan, 2025. Pp. 204–212. ISBN 978-4-9783419-4-5

34. Бараннік Р. В. Особливості використання оціночних понять у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану :* матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), м. Кропивницький, 07 жовтня 2025 року. Кропивницький, 2025. С 290–293. URL : https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2025/11/zbirnyk_07.10.2025.pdf

35. Бараннік Р. В. Принцип розумності строків як орієнтир тлумачення

оціночних понять у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності у сучасних умовах :* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 31 жовтня 2025 р. Дніпро : ДДУВС, 2025. С. 64–67. ISBN 978-617-560-090-0

36. Бараннік Р. В. Вогнева підготовка як елемент кримінально-процесуальної безпеки: нормативний і практичний вимір. *Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів :* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24 жовтня 2025 року / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 122–127.

37. Бараннік Р. В. Оціночні поняття у прокурорській діяльності: правова природа, ризики та напрями уніфікації. *Актуальні проблеми правової науки та правоохоронної діяльності :* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 22 грудня 2025 року / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. С. 4–7.

38. Бараннік Р. В. Достатні підстави як оцінне поняття та стандарт доказування у кримінальному процесі України. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу :* мат-ли VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 10.12.2025 / за заг. ред. М. Є. Кисельова. Київ : Видавництво Ліра-К, 2025. С. 52–55. ISBN 978-617-8800-36-9

39. Бараннік Р. В. Стандарт “розумної людини” як інструмент тлумачення оціночних понять. *Реформування правоохоронних органів в Україні: актуальні питання та перспективи :* Міжнародна науково-практична конференція, 5 лютого 2026 р. / Науково-дослідний інститут публічного права. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2026. С. 13–16. DOI : https://doi.org/10.36059/978-966-397-589-4-3 ; ISBN 978-966-397-589-4

40. Бараннік Р. В. Оціночні поняття у кримінальному праві: порівняльно-правові моделі застосування та межі суддівської дискреції. *Сучасне кримінальне право України: конституційний, міжнародно-правовий та порівняльно-правовий виміри* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 20 лютого 2026 року / упоряд. А. А. Стрижевська, К. П. Задоя. К., 2026. С. 115–117. DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.19357935

41. Бараннік Р. В. Професійна підготовка поліцейського як гарантія правомірності застосування вогнепальної зброї: кримінально-процесуальний аспект. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції до 60-річчя ДДУВС, м. Дніпро, 16 березня 2026 р. У 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2026. Ч. І. С. 762–763.

42. Бараннік Р. В. Оцінні поняття в кримінальному процесі та їх конкретизація в судово-експертній практиці: теорія і практика застосування. *Криміналістика та судова експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конференції, м. Київ, 22 травня 2026 р. / відп. упоряд. : Д. П. Гуріна, В. В. Поливода, О. П. Воробйова, Н. С. Житник, І. О. Пашкевич, О. П. Чміленко. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2026. С. 53–56. ISBN 978-966-999-619-0

43. Бараннік Р. В. Кримінально-процесуальна оцінка застосування

вогнепальної зброї: між нормою та оперативною реальністю. *Тенденції, новації та перспективи юридичної науки України в умовах воєнного стану. Юридична наука: проблеми та шляхи вирішення* [Електронне видання] : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 5 березня 2026 року. Київ : Приватний вищий навчальний заклад "Європейський університет", 2026. С. 24–26. ISBN 978-966-301-272-8

Інші публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

44. Кучинська О. П., Фулей Т. І., Бараннік Р. В. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини : монографія / О. П. Кучинська, Т. І. Фулей, Р. В. Бараннік. Ніжин : ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2013. 228 с.

45. Бараннік Р. В. Кібербезпека і управління інформаційними ресурсами : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 236 с. ISBN 978-966-667-894-5

46. Бараннік Р. В. Судові та правоохоронні органи України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 620 с. ISBN 978-966-667-915-7

47. Бараннік Р. В. Судові та правоохоронні органи України : методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності "Правоохоронна діяльність" освітньо-професійної програми "Правоохоронна діяльність". Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. 131 с.

48. Бараннік Р. В. Методичні рекомендації до проведення бінарних практичних занять у формі поліцейського квесту для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності "Правоохоронна діяльність" освітньо-професійної програми "Правоохоронна діяльність". Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. 32 с.

49. Кучинська О. П., Бараннік Р. В. Національна та міжнародна практика застосування норм, що містять оцінні поняття, під час обрання запобіжних заходів. *Часопис цивільного і кримінального судочинства.* 2017. № 4(37). С. 164–171.

АНОТАЦІЯ

Бараннік Р. В. Забезпечення прав учасників кримінального провадження під час застосування оцінних понять у кримінальному процесі України. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Державний податковий університет, Ірпінь, 2026.

Дисертаційна робота є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням оцінних понять у кримінальному процесуальному праві в їхньому системному взаємозв'язку з механізмом забезпечення прав учасників кримінального провадження. Актуальність дослідження зумовлена кількома взаємопов'язаними чинниками. По-перше, в умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації суттєво зросло навантаження на правоохоронну систему: 2022 року кількість

злочинів збільшилась на 12,8 % порівняно з попереднім роком, а кількість особливо тяжких злочинів зросла з 13 199 2020 року до 105 559 2022 року, що становить збільшення на 669,8 %. По-друге, євроінтеграційні процеси й реформування кримінального судочинства загострили потребу в уніфікації підходів до тлумачення та застосування правових норм, зокрема тих, що містять оцінні поняття. По-третє, в українській правовій доктрині досі відсутнє комплексне дослідження оцінних понять у кримінальному процесуальному праві саме в їхньому взаємозв'язку з механізмом забезпечення прав учасників провадження. Наявна фрагментарність наукових розробок і відсутність уніфікованих методологічних орієнтирів тлумачення оцінних понять у практиці органів досудового розслідування, прокуратури й суду обумовлюють теоретичну та суспільно-практичну значущість обраної теми.

За результатами аналізу наявних наукових підходів сформульовано авторське визначення оцінних понять як закладених у правових термінах змістовно широких і формально невизначених понять, які набувають конкретизації та уточнення в процесі інтелектуального аналізу й оцінювання контексту конкретних обставин справи чи правовідносин суб'єктом правозастосування на підставі його дискреційних повноважень і можуть передбачати варіативність правових наслідків чи змістовних характеристик для об'єктів правозастосування. Змістовний обсяг оцінного поняття представлено у формі рамки з верхніми та нижніми межами: у межах цієї рамки суб'єкт правозастосування на власний розсуд вирішує, наскільки зміст поняття корелює з конкретними фактичними обставинами правовідносин. Запропоновано класифікацію оцінних понять за чотирма підставами: залежно від цільової спрямованості – на ті, що потребують простого оцінювання, та ті, застосування яких вимагає глибокого аналізу всієї сукупності фактичних даних; за правовим наслідком застосування – на такі, що встановлюють варіативність прав, варіативність обов'язків або їхнє поєднання; залежно від кола осіб – на загальні та спеціальні; за змістовним спрямуванням – на кількісні та якісні.

Порівняльний аналіз засвідчив, що категорія "оцінні поняття" є самобутньою для вітчизняної правової науки й не має прямого відповідника в англомовній доктрині. Функціонально суміжними є поняття "vague legal terms" (невизначені юридичні поняття), "open-textured legal terms" (юридичні поняття з відкритою текстурою) та "evaluative judgement" (оцінне судження), у яких оцінний елемент є лише одним із декількох складових змісту, а не визначальною ознакою. Ретроспективний аналіз підтвердив, що оцінні поняття є невід'ємною складовою нормативно-правових актів упродовж усього історичного розвитку людства; їхня наявність не є вадою законодавчої техніки, а відображає об'єктивну неможливість нормативно охопити всю різноманітність суспільних відносин без надання суб'єктам правозастосування певної дискреції.

Розкрито ієрархію правових механізмів: правовий механізм – механізм правового регулювання – механізм забезпечення прав і свобод – механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження як його галузевої конкретизації. Встановлено, що механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження характеризується наявністю процесуальних гарантій, інституційної інфраструктури (суд, прокуратура, адвокатура), а також імплементованих у КПК України міжнародно-правових стандартів; його ефективність визначається не лише

юридичними, а й соціально-економічними чинниками. Теоретичну основу взаємозв'язку між оцінними поняттями та механізмом забезпечення прав учасників кримінального провадження становлять чотири передумови: системний характер кримінального процесуального права; поширеність і функціональна роль норм з відкритою структурою; потреба в гнучкому, але контрольованому правозастосуванні; потреба в розробленні надійних методологій тлумачення. Виявлено п'ять функціональних форм взаємодії між оцінними поняттями та цим механізмом: як інструментів гнучкої реалізації процесуальних прав; як засобів дискреційного застосування процесуальних гарантій; як чинників підтримання системної узгодженості та заповнення нормативних прогалин; як джерел варіативності правових результатів; як елементів, що водночас обмежуються та структуруються процесуальними гарантіями. Встановлено чотири виміри системної вбудованості оцінних понять у кримінально-процесуальний механізм: структурний, нормативний, функціональний та епістемологічний.

Розроблено трирівневу ієрархічну модель механізму функціонування оцінних понять у кримінальному провадженні. Правотворчий рівень (Верховна Рада України, Конституційний Суд України, ЄСПЛ) формує нормативний "каркас" оцінних понять, задаючи їхні конституційні та міжнародно-правові межі й делегуючи право оцінювання суб'єктам правозастосування. Правозастосовний рівень (слідчий, дізнавач, прокурор) здійснює первинну конкретизацію оцінних понять, наповнюючи абстрактний стандарт індивідуальним змістом у конкретній фабулі справи. Юрисдикційний рівень (слідчий суддя, суди) виконує контролювальне та фінальне оцінювання, легітимізуючи або коригуючи первинні висновки й забезпечуючи стабілізацію та уніфікацію тлумачення оцінних понять у судовій практиці. Встановлено виражену векторність ієрархії конкретизації – від абстрактності законодавчого положення до абсолютної конкретності вироку, де на кожному етапі відбувається звуження кола можливих значень оцінного поняття.

Дослідження діяльності органів досудового розслідування виявило ієрархічну систему процесуального розсуду: дискреція слідчого / дізнавача є практично-оперативною та визначає первинну якість доказової інформації; дискреція керівника органу досудового розслідування – організаційно-контрольною; дискреція прокурора – стратегічно-владною, здатною змінювати процесуальний статус особи й визначати межі обвинувачення. Водночас встановлено, що некоректним є твердження про можливість розширення відкритої логічної структури оцінного поняття суб'єктом правозастосування: нові суттєві ознаки може встановити виключно законодавець, тоді як нові фактичні форми прояву явища є лише різновидами його реалізації.

Обґрунтовано концептуальне положення про те, що оцінні поняття є не допоміжним, а концептуальним ядром змагального кримінального процесу: кожне оцінювання обвинувачення повинно зустрічати рівноцінну контраргументацію сторони захисту, а захисник перетворює емоційне або життєве оцінювання підзахисного на структуровану юридичну позицію аналітичного характеру. Потерпілий і його представник визначені первинними суб'єктами конкретизації оцінних понять, чия оцінна активність є структурно пов'язаною з реалізацією змагальності та впливає на формування внутрішнього переконання суду; представник потерпілого виконує функцію професійної конверсії емоційних оцінювань у

юридично релевантні категорії. Судова діяльність розкрита як фінальна стадія конкретизації правової норми: суд є верифікаційним арбітром, що здійснює ревізію оцінної діяльності суб'єктів досудового розслідування та усуває обвинувальний ухил; межі судового розсуду під час застосування оцінних понять жорстко обмежені стандартом доказування "поза розумним сумнівом" і вимогою правової передбачуваності (lex certa). За результатами дослідження сформульовано п'ять конкретних рекомендацій щодо забезпечення єдності практики: доповнення статті 36 КПК України обов'язком прокурора детально обґрунтовувати застосування оцінного поняття; створення в Офісі Генерального прокурора постійної робочої групи з аналізу оцінних понять; розроблення спеціального Методичного кодексу прокурора; запровадження системи моніторингу судових рішень щодо застосування оцінних понять; проведення систематичних тренінгів для слідчих і прокурорів.

Встановлено, що ефективне тлумачення оцінних понять потребує звернення до принципів права, цілей і завдань законодавства, правосвідомості суб'єкта правозастосування та об'єктивних ознак, що характеризують відповідне явище. Принципи верховенства права й законності слугують реальними змістовними орієнтирами – вони не лише обмежують розсуд, а й позитивно спрямовують його, формуючи системний і послідовний підхід до пізнання змісту оцінних понять. Правосвідомість суб'єкта правозастосування розкрито як своєрідний "фільтр", що забезпечує баланс між формальними вимогами права та морально-ціннісними орієнтирами суспільства; обґрунтовано можливість її цілеспрямованого підвищення за рахунок систематичної фахової освіти.

Людська гідність виконує подвійну функцію: як інструмент обмеження – результат трактування оцінного поняття не може суперечити людській гідності як базовому праву особи; як якісний орієнтир – вирішення питання про наявність чи відсутність її порушення сприяє послідовному та справедливому застосуванню оцінних понять. Принцип розумних строків має подвійну природу: він одночасно є стандартом, що задає часовий вимір для оцінювання інших правозастосовних дій, та сам виступає оцінним поняттям, що потребує самостійної верифікації з урахуванням конкретних обставин. За результатами дослідження обґрунтовано потребу у викладенні статті 2 КПК України в новій редакції, що розмежовуватиме ціль і завдання кримінального провадження як самостійні орієнтири для тлумачення оцінних понять: ціллю пропонується визначити захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а серед завдань – охорону прав учасників, забезпечення повного й неупередженого розслідування, недопущення обвинувачення невинуватих, запобігання необґрунтованому процесуальному примусу та гарантування належної правової процедури.

Встановлено подвійну природу взаємозв'язку між оцінними поняттями та правовими колізіями: з одного боку, оцінні поняття здатні бути каталізатором правових колізій через притаманну їм двозначність, яка може спричинювати розбіжності в інтерпретації різних суб'єктів правозастосування аж до виникнення фактичної колізії за відсутності формальної суперечності між нормами; з іншого боку, належно сконструйовані оцінні поняття виконують превентивну функцію щодо прогалин, забезпечуючи гнучкість регулювання в ситуаціях, не передбачених законодавцем. Правова доктрина в кримінальному процесуальному праві здійснює

реальний і системний вплив на розуміння та застосування оцінних понять через чотири взаємопов'язані функції: інтерпретаційну (формування концептуальних рамок); наповнення нормативного змісту (вироблення конкретних критеріїв там, де закон принципово мовчить); систематизації та уніфікації (подолання роздробленості правозастосовної практики) й прогностичну (моделювання перспективних підходів). Виявлено системні проблеми доктринального впливу: конкуренцію наукових позицій, відсутність механізму обов'язковості, ризик доктринального відставання від реформованого законодавства. Як системна відповідь на ці проблеми, обґрунтовано потреби у формуванні спеціальної галузевої доктрини оцінних понять кримінального процесуального права України.

Порівняльний аналіз засвідчив принципові відмінності в підходах систем загального та континентального права до судової дискреції. У системі загального права судді активно використовують гнучкі стандарти, зокрема концепцію "розумної людини" як універсальний тест оцінювання поведінки. Континентальна система базується на кодексах і детально визначених нормах, що зменшує простір для абстрактних концепцій, однак зберігає гнучкі елементи оцінного судження як необхідний інструмент індивідуалізації. Аналіз суддівської дискреції в США, Франції та Німеччині підтверджує, що надмірне її обмеження призводить до негнучкості й несправедливості, тоді як надмірна свобода створює ризики суб'єктивізму; оптимальний підхід передбачає встановлення чітких рамок для ухвалення рішень, що забезпечує баланс між вимогами закону та врахуванням унікальних обставин кожної справи.

Встановлено та систематизовано сім взаємопов'язаних функцій практики Європейського суду з прав людини щодо оцінних понять у кримінальному процесі. Інтерпретаційна функція полягає в наданні таким поняттям, як "справедливий суд", "розумний строк", "обґрунтована підозра", "необхідність в демократичному суспільстві", конкретних змістовних критеріїв. Гарантійна функція виражається в покладенні на державу обов'язку не лише усувати індивідуальні порушення, а й забезпечувати стандарти, що запобігають новим. Функція уніфікації сприяє гармонізації національної судової практики через вироблення спільних базових стандартів. Коригувальна (трансформаційна) функція через пілотні рішення формує державну політику у сфері правосуддя. Освітньо-методична функція підвищує правову культуру суб'єктів правозастосування. Контрольна функція забезпечує оцінювання відповідності національної практики конвенційним стандартам. Функція каталізатора правової визначеності виражається у виробленні орієнтирів для тлумачення відкритих законодавчих формулювань. Попри позитивні зрушення, в Україні спостерігається фрагментарність системної імплементації практики ЄСПЛ. За результатами дослідження сформульовано шість рекомендацій, зокрема: нормативна конкретизація найбільш уживаних оцінних понять у спеціальному глосарії до КПК України або через пряму відсилку до практики ЄСПЛ; інституційне закріплення обов'язковості врахування рішень ЄСПЛ під час тлумачення оцінних понять через узагальнення судової практики Верховним Судом тощо.

Практика Конституційного Суду України розкрита як багатовимірна модель оцінювання допустимості оцінних понять: КСУ не відкидає їх апріорі, а перевіряє через призму впливу на конституційні гарантії. Ключовим орієнтиром є принцип

правової визначеності, що охоплює ясність норми, передбачуваність правових наслідків, наявність процедурних і часових меж реалізації повноважень та недопущення свавільного втручання. Вимоги до визначеності диференціюються залежно від інтенсивності втручання в права: чим суттєвіше втручання – особливо в кримінальному процесі, де йдеться про обмеження свободи й недоторканності особи, – тим суворіші вимоги до нормативної конкретності. Встановлено, що оцінне поняття є неприпустимим, якщо воно поєднується з автоматичним механізмом реалізації, що унеможливлює індивідуальне оцінювання обставин.

Оптимізацію застосування оцінних понять досліджено через три взаємопов'язані вектори. Перший вектор – сучасні технології: штучний інтелект може посилити послідовність застосування оцінних понять як аналітичний інструмент систематизації судової практики й виявлення закономірностей, однак персональна відповідальність за процесуальні рішення та їхнє мотивування не може бути перенесена на технічні системи. Застосування ШІ потребує п'яти інституційних запобіжників: прозорості, пояснюваності алгоритмів, контролю користувача, недискримінаційності та процедурної можливості сторін оспорювати коректність алгоритмічних висновків. Другий вектор – юридична освіта: навчальні програми мають охоплювати тлумачення та застосування оцінних понять як наскрізний елемент підготовки юриста. Третій вектор – наукова доктрина: відповідне формування спеціальної галузевої доктрини оцінних понять кримінального процесуального права як цілісної наукової концепції із систематизованим каталогом понять і доктринальними критеріями їхнього змісту.

Ключові слова: оцінні поняття, кримінальне процесуальне право, механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження, дискреційні повноваження, правозастосування, тлумачення права, правова визначеність, суддівський розсуд, правові колізії, захист прав, правова доктрина, порівняльне правознавство, ЄСПЛ, Конституційний Суд України.

SUMMARY

Barannik, R. V. Ensuring the rights of criminal proceedings participants in the application of evaluative concepts in the criminal process of Ukraine. – *The manuscript.*

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Legal Sciences in the specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operative-Investigative Activity. – State Tax University, Irpin, 2026.

This dissertation is the first comprehensive monographic study in Ukraine of evaluative concepts in criminal procedural law in their systemic interrelation with the mechanism for ensuring the rights of participants in criminal proceedings. The relevance of the study is determined by several interrelated factors. First, under the conditions of the full-scale invasion by the Russian Federation, the burden on the law enforcement system increased significantly: in 2022, the number of crimes increased by 12.8 % compared to the previous year, and the number of particularly serious crimes grew from 13,199 in 2020 to 105,559 in 2022, representing an increase of 669.8 %. Second, European integration processes and the reform of criminal justice heightened the need for unification of approaches to the interpretation and application of legal norms, particularly those containing evaluative concepts. Third, Ukrainian legal doctrine still lacks a comprehensive study of evaluative concepts in criminal procedural law specifically in their interrelation with the mechanism for ensuring the rights of participants in proceedings. The existing fragmentation of

scholarly developments and the absence of unified methodological guidelines for interpreting evaluative concepts in the practice of pre-trial investigation bodies, the prosecution, and the courts determine the theoretical and socio-practical significance of the chosen topic.

Based on the analysis of existing scholarly approaches, the author formulated a definition of evaluative concepts as substantively broad and formally undefined concepts embedded in legal terms that acquire specification and refinement through intellectual analysis and assessment of the context of specific circumstances of a case or legal relations by the law enforcement subject on the basis of their discretionary powers, and may entail variability of legal consequences or substantive characteristics for the objects of law enforcement. The substantive scope of an evaluative concept is presented as a framework with upper and lower boundaries: within this framework, the law enforcement subject decides at their own discretion how the content of the concept correlates with the specific factual circumstances of legal relations. A classification of evaluative concepts is proposed based on four criteria: depending on the target orientation – those requiring simple assessment and those whose application requires in-depth analysis of the entire body of factual data; by the legal consequence of application – those establishing variability of rights, variability of obligations, or their combination; depending on the range of persons – general and special; by substantive orientation – quantitative and qualitative.

Comparative analysis demonstrated that the category of "evaluative concepts" (otsinni poniattia) is distinctive to domestic legal science and has no direct equivalent in English-language doctrine. Functionally adjacent are the notions of "vague legal terms", "open-textured legal terms", and "evaluative judgement", in which the evaluative element is only one of several components of content rather than a defining feature. Retrospective analysis confirmed that evaluative concepts are an integral component of normative legal acts throughout the entire historical development of humanity; their presence is not a deficiency of legislative technique but reflects the objective impossibility of normatively encompassing the entire diversity of social relations without granting law enforcement subjects a certain degree of discretion.

The hierarchy of legal mechanisms is revealed: legal mechanism – mechanism of legal regulation – mechanism for ensuring rights and freedoms – mechanism for ensuring the rights of participants in criminal proceedings as its sectoral specification. It is established that the mechanism for ensuring the rights of participants in criminal proceedings is characterized by the presence of procedural guarantees, institutional infrastructure (court, prosecution, bar), as well as international legal standards implemented in the Criminal Procedure Code of Ukraine; its effectiveness is determined not only by legal but also by socio-economic factors. The theoretical basis of the interrelation between evaluative concepts and the mechanism for ensuring the rights of participants in criminal proceedings comprises four prerequisites: the systemic nature of criminal procedural law; the prevalence and functional role of open-textured norms; the necessity of flexible yet controlled law enforcement; and the necessity of developing reliable interpretation methodologies. Five functional forms of interaction between evaluative concepts and this mechanism are identified: as instruments for flexible realization of procedural rights; as means of discretionary application of procedural guarantees; as factors maintaining systemic coherence and filling normative gaps; as sources of variability in legal outcomes; and as elements that are simultaneously constrained and structured by procedural guarantees. Four dimensions of the systemic embeddedness of evaluative concepts in the criminal procedural mechanism are established: structural, normative, functional, and epistemological.

A three-level hierarchical model of the mechanism for the functioning of evaluative concepts in criminal proceedings is developed. The law-making level (Verkhovna Rada of

Ukraine, Constitutional Court of Ukraine, ECtHR) forms the normative “framework” of evaluative concepts, setting their constitutional and international legal boundaries and delegating the right of assessment to law enforcement subjects. The law enforcement level (investigator, inquiry officer, prosecutor) carries out the primary specification of evaluative concepts, filling the abstract standard with individual content in the specific factual context of a case. The jurisdictional level (investigating judge, courts) performs a controlling and final assessment, legitimizing or correcting primary conclusions and ensuring the stabilization and unification of the interpretation of evaluative concepts in judicial practice. A pronounced directionality of the specification hierarchy is established – from the abstractness of a legislative provision to the absolute concreteness of a verdict, where at each stage the range of possible meanings of an evaluative concept narrows.

The study of the activities of pre-trial investigation bodies revealed a hierarchical system of procedural discretion: the discretion of the investigator / inquiry officer is practical-operational and determines the primary quality of evidentiary information; the discretion of the head of the pre-trial investigation body is organizational-supervisory; the discretion of the prosecutor is strategic-authoritative, capable of changing the procedural status of a person and determining the scope of charges. At the same time, it is established that the assertion regarding the possibility of expanding the open logical structure of an evaluative concept by the law enforcement subject is incorrect: new essential features can be established exclusively by the legislator, while new factual manifestations of a phenomenon are merely varieties of its realization.

The conceptual position is substantiated that evaluative concepts are not an auxiliary element but rather the conceptual core of the adversarial criminal process: every assessment by the prosecution must be met with an equivalent counterargument from the defense, and the defense counsel transforms the emotional or experiential assessment of the defendant into a structured legal position of an analytical nature. The victim and their representative are identified as primary subjects of the specification of evaluative concepts, whose evaluative activity is structurally linked to the realization of the adversarial principle and influences the formation of the court's inner conviction; the victim's representative performs the function of professional conversion of emotional assessments into legally relevant categories. Judicial activity is revealed as the final stage of the specification of a legal norm: the court acts as a verification arbiter that reviews the evaluative activity of pre-trial investigation subjects and eliminates prosecutorial bias; the limits of judicial discretion in applying evaluative concepts are strictly constrained by the standard of proof “beyond a reasonable doubt” and the requirement of legal foreseeability (lex certa). Based on the results of the study, five specific recommendations are formulated to ensure consistency of practice: supplementing Article 36 of the Criminal Procedure Code of Ukraine with the prosecutor's obligation to provide detailed justification for the application of an evaluative concept; establishing a permanent working group for the analysis of evaluative concepts in the Office of the Prosecutor General; developing a special Methodological Code for prosecutors; introducing a system for monitoring court decisions regarding the application of evaluative concepts; and conducting systematic training for investigators and prosecutors.

It is established that effective interpretation of evaluative concepts requires recourse to the principles of law, the aims and objectives of legislation, the legal consciousness of the law enforcement subject, and the objective features characterizing the respective phenomenon. The principles of the rule of law and legality serve as real substantive guidelines – they not only constrain discretion but also positively direct it, forming a systematic and consistent approach to understanding the content of evaluative concepts. The legal consciousness of the law enforcement subject is revealed as a distinctive “filter” that ensures a balance between the formal requirements of law and the moral-value orientations

of society; the possibility of its purposeful enhancement through systematic professional education is substantiated.

Human dignity performs a dual function: as an instrument of limitation – the result of interpreting an evaluative concept cannot contradict human dignity as a fundamental right of a person; as a qualitative benchmark – resolving the question of whether or not it has been violated promotes consistent and fair application of evaluative concepts. The principle of reasonable time has a dual nature: it simultaneously serves as a standard that sets the temporal dimension for evaluating other law enforcement actions, and itself constitutes an evaluative concept requiring independent verification taking into account specific circumstances. Based on the results of the study, the necessity of presenting Article 2 of the Criminal Procedure Code of Ukraine in a new version is substantiated, one that would distinguish the aim and objectives of criminal proceedings as independent guidelines for interpreting evaluative concepts: the aim is proposed to be defined as the protection of the individual, society, and the state from criminal offenses, while the objectives would include the protection of participants rights, ensuring a complete and impartial investigation, preventing the prosecution of innocent persons, preventing unjustified procedural coercion, and guaranteeing due legal process.

The dual nature of the interrelation between evaluative concepts and legal conflicts is established: on the one hand, evaluative concepts are capable of acting as catalysts for legal conflicts through the ambiguity inherent to them, which can cause divergences in interpretation among different law enforcement subjects to the point of an actual conflict arising in the absence of a formal contradiction between norms; on the other hand, properly constructed evaluative concepts perform a preventive function with respect to gaps, ensuring regulatory flexibility in situations not foreseen by the legislator. Legal doctrine in criminal procedural law exercises a real and systemic influence on the understanding and application of evaluative concepts through four interrelated functions: interpretive (formation of conceptual frameworks); filling normative content (development of specific criteria where the law is fundamentally silent); systematization and unification (overcoming fragmentation of law enforcement practice); and prognostic (modeling prospective approaches). Systemic problems of doctrinal influence are identified: competition among scholarly positions, the absence of a mechanism of obligatoriness, and the risk of doctrinal lag behind reformed legislation. As a systemic response to these problems, the necessity of forming a special sectoral doctrine of evaluative concepts of the criminal procedural law of Ukraine is substantiated.

Comparative analysis demonstrated fundamental differences in the approaches of common law and continental law systems to judicial discretion. In the common law system, judges actively employ flexible standards, including the concept of the “reasonable person” as a universal test for evaluating conduct. The continental system is based on codes and detailed norms, which reduces the scope for abstract concepts, yet preserves flexible elements of evaluative judgment as a necessary instrument of individualization. Analysis of judicial discretion in the United States, France, and Germany confirms that excessive limitation leads to inflexibility and injustice, while excessive freedom creates risks of subjectivism; the optimal approach involves establishing clear frameworks for decision-making that ensure a balance between the requirements of the law and consideration of the unique circumstances of each case.

Seven interrelated functions of the practice of the European Court of Human Rights regarding evaluative concepts in criminal procedure are established and systematized. The interpretive function consists in providing concepts such as “fair trial”, “reasonable time”, “reasonable suspicion”, and “necessity in a democratic society” with specific substantive criteria. The guarantee function is expressed in imposing on the state the obligation not only

to remedy individual violations but also to ensure standards that prevent new ones. The unification function promotes the harmonization of national judicial practice through the development of common baseline standards. The corrective (transformative) function shapes state policy in the sphere of justice through pilot judgments. The educational-methodological function enhances the legal culture of law enforcement subjects. The supervisory function ensures the assessment of the conformity of national practice with Convention standards. The function of a catalyst for legal certainty is expressed in developing guidelines for the interpretation of open-ended legislative formulations. Despite positive developments, Ukraine exhibits fragmentation in the systemic implementation of ECtHR case law. Based on the results of the study, six recommendations are formulated, including: normative specification of the most commonly used evaluative concepts in a special glossary to the Criminal Procedure Code or through direct reference to ECtHR case law; institutional consolidation of the obligatory consideration of ECtHR decisions in interpreting evaluative concepts through the generalization of judicial practice by the Supreme Court.

The practice of the Constitutional Court of Ukraine is revealed as a multidimensional model for assessing the admissibility of evaluative concepts: the CCU does not reject them a priori but examines them through the prism of their impact on constitutional guarantees. The key benchmark is the principle of legal certainty, which encompasses the clarity of the norm, the foreseeability of legal consequences, the existence of procedural and temporal limits on the exercise of powers, and the prevention of arbitrary interference. The requirements for certainty are differentiated depending on the intensity of the interference with rights: the more substantial the interference – particularly in criminal proceedings, where the restriction of personal liberty and inviolability is at stake – the stricter the requirements for normative specificity. It is established that an evaluative concept is impermissible if it is combined with an automatic implementation mechanism that precludes individual assessment of the circumstances.

The optimization of the application of evaluative concepts is examined through three interrelated vectors. The first vector – modern technologies: artificial intelligence can enhance the consistency of the application of evaluative concepts as an analytical tool for systematizing judicial practice and identifying patterns, yet personal responsibility for procedural decisions and their reasoning cannot be transferred to technical systems. The application of AI requires five institutional safeguards: transparency, explainability of algorithms, user control, non-discrimination, and the procedural ability of the parties to challenge the correctness of algorithmic conclusions. The second vector – legal education: curricula must include the interpretation and application of evaluative concepts as a cross-cutting element of legal training. The third vector – scholarly doctrine: the formation of a special sectoral doctrine of evaluative concepts of criminal procedural law is necessary as a holistic scholarly concept with a systematized catalogue of concepts and doctrinal criteria for their content.

Keywords: evaluative concepts, criminal procedural law, mechanism for ensuring the rights of participants in criminal proceedings, discretionary powers, law enforcement, interpretation of law, legal certainty, judicial discretion, adversarial principle, human dignity, reasonable time, legal doctrine, comparative jurisprudence, ECtHR, Constitutional Court of Ukraine.